ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКІ

№40 (24.010) ● 2020 гъэм мэлыжьыхьым (апрелым) и 7, гъубж ● Тхьэмахуэм щэ къыдокІ ● И уасэр зы тумэнщ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

ЩІэуэ къежьа коронавирус уз зэрыцІалэм земыгъэубгъуным пэщІэт лэжьыгъэхэр щрагъэкІуэкІ лъэхъэнэм узыншагъэр хъумэнымкІэ ІэнатІэм и языныкъуэ лэжьакІуэхэм тезыгъэгушхуэ ахъшэ яхуэгъэувыным и ІуэхукІэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэм и Указ

«Языныкъуэ лэжьакІуэхэм я улахуэм и ІуэхукІэ» 2010 гъэм накъыгъэм и 19-м къащта Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Закон №35-РЗ-м, «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щІыналъэм щІэуэ къежьа коронавирус уз зэрыцІалэр (2019-nCoV) къыщымыгъэхъуным нэгъэсауэ хуэхьэзыру щытынымкІэ хабзэр щыгъэувыным икІи абы земыгъэубгъунымкІэ зи чэзу Іуэхухэр лэжьыным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэм 2020 гъэм гъатхэпэм и 18-м къыдигъэкІа Указ №19-УГ-м япкъ иткІэ **унафэ сощІ**:

1. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Узыншагъэр хъумэнымкІэ и министерствэм «СПИД-мрэ уз зэрыцІалэхэмрэ къэмыгъэхъунымрэ ебэнынымкІэ и центр» узыншагъэр хъумэнымкІэ и къэрал бюджет ІэнатІэм (адэкІэ - ІэнатІэ) и лэжьакІуэхэм адрейхэм къащхьэщыкІ лэжьыгъэ зэрырахьэкІымрэ къалэн лей зэрагъэзащІэмрэ къыхэкІыу тезыгъэгушхуэ ахъшэ мазэ къэс яхуэгъэувын:

а) щІэуэ къежьа коронавирус узым къицІэлэнкІэ шынагъуэшхуэ пылъу я къалэныр ягъэзащІэу, щІэуэ къежьа коронавирус узыр зыпкърыт, е щІэуэ къежьа коронавирус узыр къыпкърыхьауэ шэч зыхуащІ цІыхухэм еІэзэхэм, къищынэмыщІауэ, а къагъэлъэгъуа цІыхухэм я биологие материалхэм елэжьхэмрэ щІэуэ къежьа коронавирус узым къицІэлэнымкІэ шынагъуэ щыІэу къэзыхъумэ комплект щхьэхуэ ящыгъыу зи лэжьыгъэр езыхьэкІхэм дэтхэнэми етын:

сом мин 50 - дохутырхэмрэ дохутыру щымыт щІэныгъэ нэхъыщхьэ зиІэ ІэщІагъэлІхэмрэ;

сом мин 30 - медицинэ персонал курытым;

сом мин 25-рэ - медицинэ персонал нэхъыщІэмрэ адрей персоналымрэ;

б) ІэнатІэм и лэжьыгъэр къызэзыгъэпэщу щІэуэ къежьа коронавирус узым къицІэлІахэм е щІэуэ къежьа коронавирус узым къицІэлауэ шэч зыхуащІхэм яІумыуэхэм:

сом мин 30 - дохутырхэмрэ дохутыру щымыт щІэныгъэ нэхъыщхьэ зиІэ ІэщІагъэлІхэмрэ;

сом мин 25-рэ - медицинэ персонал курытым;

сом мин 20 - медицинэ персонал нэхъыщІэмрэ адрей персоналымрэ.

2. Адрейхэм къащхьэщыкІ лэжьыгъэ зэрырахьэкІымрэ къалэн лей зэрагъэзащІэмрэ къыхэкІыу мы Указым ипкъ иткІэ тезыгъэгушхуэ ахъшэ мазэ къэс зыхуагъэув ІэнатІэхэмрэ къулыкъухэмрэ яубзыху езы ІуэхущІапІэм и унафэкІэ, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Узыншагъэр хъумэнымкІэ и министерствэм и арэзыныгъэ хэлъу.

3. Мы Указыр гъэзэщІа хъун папщІэ зыхуеину ахъшэр Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм къызэрегъэпэщ, бюджетымрэ бюджетым щымыщ мылъкумрэ къахэкІыу.

4. Мы Указым къару егъуэт Іэ щыщІэздза махуэм щегъэжьауэ икІи ехьэлІащ 2020 гъэм гъатхэпэм и 1-м щыщІэдзауэ къэхъуа хабзэ зэхущытыкІэхэм.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэ КІУЭКІУЭ Казбек

Налшык къалэ
2020 гъэм мэлыжьыхьым и 2-м
№33-УГ

● Бахъсэн щІыналъэ

Уз шынагъуэм зэрыпэщІэтыпхъэр яубзыху

Бахъсэн муниципальнэ щІыналъэм и администрацэм щекІуэкІащ коронавирус уз зэрыцІалэм земыгъэубгъунымкІэ щІыпІэ Оперативнэ штабым и зэІущІэ.

АБЫ щытепсэлъыхьащ Бахъсэн муниципальнэ щІыналъэм и администрацэм и унафэм щІэт щІыпІэ самоуправленэм и ІэнатІэхэм фІэкІыпІэншэу нобэкІэ зэфІахыпхъэхэм. Апхуэдэхэщ, къапщтэмэ, Іэмал зэриІэкІэ цІыхухэм я зэхэзекІуэр гъэмэщІэныр, я узыншагъэм къигъэгузавэмэ дохутырхэм хъыбар ирагъэщІэныр, къабзагъэм ткІийуэ кІэлъыплъыныр, нэгъуэщІ куэди.

Бахъсэн муниципальнэ щІыналъэм и администрацэм и пресс-ІуэхущІапІэм и унафэщІ Улымбащ Лерэ дызэрыщигъэгъуэзамкІэ, коронавирус уз зэрыцІалэм я щІыпІэм щыщу цІыхуищ иубыдащ. Ар республикэм къыщыхъуам и Іыхьэ щанэм щІегъур.

КЪАУДЫГЪУ Заур.

● Къэрал Іуэху

КІуэкІуэ Казбек хэтащ Къэрал советым и ЗэщІэзыгъэуІуэ Советым и Президиумым и лэжьакІуэ гупым и зэІущІэм

Урысей Федерацэм и Правительствэм и УнафэщІ Мишустин Михаил и унафэм щІэту, видеозэпыщІэныгъэм и Іэмалхэр къагъэсэбэпри, мэлыжьыхьым и 3-м Москва щрагъэкІуэкІащ Коронавирус уз зэрыцІалэм пэщІэтынымкІэ Къэрал советым и ЗэщІэзыгъэуІуэ Советым и Президиумым и лэжьакІуэ гупым и президиумым и зэІущІэ. Абы хэтащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и Іэтащхьэ КІуэкІуэ Казбек.

ЗЭІУЩІЭМ щытепсэлъыхьащ Правительствэмрэ Урысей Федерацэм и субъектхэмрэ коронавирус уз зэрыцІалэм пэщІэтынымкІэ ирагъэкІуэкІ лэжьыгъэм. Абы хэтхэм захуигъазэу Мишустин Михаил къыхигъэщащ мылэжьэгъуэ махуэхэр мэлыжьыхьым и 30 пщІондэ ягъэувыну къэралым и Президент Путин Владимир унафэ зэрищІар зэрызахуагъэр икІи цІыхухэм я узыншагъэр хъумэным зэрыхуэунэтІар. Абы къыдэкІуэу Урысей Федерацэм и субъектхэм Іэмал иратащ предприятэхэмрэ ІуэхущІапІэхэмрэ зэрылэжьэну щІыкІэр щІыналъэхэмрэ муниципалитетхэмрэ нэхъ къызэрыщезэгъым хуэдэу езыхэм яубзыхуну.

Правительствэм и УнафэщІым хэхауэ къыхигъэбелджылыкІащ зы мардэм псори темыту, щхьэж и щІыпІэм и сэбэп зыхэлъыр, экономикэм и щытыкІэр, цІыхухэр зэрызэхэсым и Іувагъыр къалъытэу хэкІыпІэ нэхъ езэгъыр къыхахыну. Уз зэрыцІалэм зэрызиубгъури щІэх-щІэхыурэ къапщытэн хуейщ. Псом ящхьэращи, санитар-эпидемиологие къулыкъухэм я чэнджэщхэм тетыпхъэщ.

Медицинэ ІуэхущІапІэхэм, дохутырхэм, адрей абыхэм епхахэм я лэжьыгъэм щытепсэлъыхьым Мишустиным къыхигъэщащ сымаджэщхэр сыт и лъэныкъуэкІи - Іэмэпсымэхэмкіи, хущхъуэхэмкІи, нэгъуэщІ зыхуеинухэмкІи - хуэхьэзыру зэрыщытыпхъэр коронавирусым ицІэлахэм еІэзэн хуэдэу. Уз шынагъуэм щебэнкІэ псом япэу къэхъумапхъэщ я ІэщІагъэмкІэ я къалэнхэр ягъэзащІэу абы махуэ къэс мызэмытІэу пэщІэт дохутырхэр, медсестрахэр, медицинэ ІэщІагъэлІ нэхъыщІэхэр.

Правительствэм и УнафэщІым дыщІигъуащ щІыпІэм и Іэтащхьэхэм зыхуеину псори зэралэжьыпхъэр дохутырхэр шынагъуэншэу я ІэнатІэм пэрытын папщІэ икІи зэрыкІэлъыплъын хуейр щІыналъэм и сымаджэщхэр Іэмал имыІэу зыхуэныкъуэ ІэщІагъэлІхэмкІэ - инфекционистхэмкІэ, пульмонологхэмкІэ, анестезиологхэмкІэ - къызэрызэгъэпэщам. Ахэращ мы зэман хьэлъэм лэжьыгъэм я нэхъ гугъур зи пщэ къыдэхуэр.

Зэпымыууэ нэхъ тынш ящІ коронавирусым пэщІэтын папщІэ хущхъуэхэмрэ медицинэ Іэмэпсымэхэмрэ нэгъуэщІ къэралхэм къращыныр. КъищынэмыщІауэ, цІыхухэр псом япэу зыхуэныкъуэ хьэпшыпхэмрэ ерыскъыхэкІхэмрэ НДС-р щхьэщах.

Урысей Федерацэм и Правительствэр жыджэру толажьэ Президентым Іэ зыщІидза хабзэхэр гъэзэщІэным. Ахэр хуэунэтІащ зэрыхуа щытыкІэм и зэран экономикэм зэрекІыр гъэмэщІэным, хьэрычэтыщІэ мащІэмрэ курытымрэ нэхъ лей къызытехьа отраслхэм щыдэІыгъыным. Къапщтэмэ, хьэрычэтыщІэхэм хуагъэІэпхъуэ бэджэнд, налог ахъшэхэр тыным, страховой взносым я пІалъэр. Банкрот Іуэхури къызэтрагъэувыІащ. Кредит программэ щхьэхуэу тІу къыхалъхьащ - кредитыр щатыжыну пІалъэр илъэс ныкъуэкІэ хуагъэІэпхъуэ, процент къытехьэм и Іыхьэ щанэм фІэкІа ирамыгъэпшыну, къищынэмыщІауэ, лэжьакІуэхэм я улахуэр иратын папщІэ процент зытемыхьэ щІыхуэхэр хуаутІыпщ.

Бэджэнд уасэр хуагъэІэпхъуэ къэрал мылъкум къыдэкІуэу, коммерцэ зи лъабжьэ ІэнатІэхэми щыІэхэр къэзыгъэсэбэпхэм. Мазихым къриубыдэу фирмэ мыинхэм бэджэндым щІат уасэр елъытауэ щытынущ ипэжыпІэкІэ яІэ хэхъуэм. Иджыри къэс абыкІэ зэтрагъэхьа щІыхуэр Іыхьэ-Іыхьэурэ илъэскІэ япшыныжыфынущ. ЩІыналъэ унафэщІхэм чэнджэщ иратащ ямыгъэІэпхъуэ мылъку зиІэ хьэрычэтыщІэхэм я сэбэпынагъ зыхэлъхэр къалъытэну, къыхуагъэува мардэм тету лэжьэну хьэзырмэ, икІи я мылъкум техуэ налогыр ягъэмэщІэну.

КъищынэмыщІауэ, Правительствэм идэнукъым хьэрычэтыщІэ мащІэхэмрэ курытымрэ зезыхьэхэм хуаутІыпщ электрокъарур паупщІу, къуэдыхэр тралъхьэу щІыхуэ зэрызэтрагъэхьам къыхэкІыу, атІэ ахэр Іыхьэ-ІыхьэкІэ ирагъэпшыныпхъэщ. ХьэрычэтыщІэ мащІэмрэ курытымрэ зэрызыщІагъакъуэ Іэмалхэм ящыщщ лэжьэну хуит зыщІ дэфтэрхэмрэ лицензэхэмрэ я пІалъэм къызэрыхупащэр.

КъБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-ІуэхущІапІэ.

Нобэрэ пщэдейрэ

Мэлыжьыхьым и 7, *гъубж*

♦**Узыншагъэм и дунейпсо махуэщ**. Узыншагъэр хъумэнымкІэ дунейпсо зэгухьэныгъэр къыщызэрагъэпэща махуэм (1948 гъэм) хуэзэу ягъэлъапІэ.

♦**Рунетыр - урысыбзэкІэ лажьэ интернетыр (Ru дамыгъэр зиІэр) - къыщызэрагъэпэща махуэщ**. 1994 гъэм мэлыжьыхьым и 7-м лэжьэн щІидзащ абы икІи дунейпсо «хъым» хэтыну хуитыныгъэ зиІэхэм хагъэхьащ.

♦**Армением щагъэлъапІэ Анагъэм, лъагъуныгъэмрэ дахагъэмрэ я махуэр**

♦**Руандэм щыщ тутси лъэпкъым кІэлъызэрахьа геноцидым хэкІуэдахэр ягу къыщагъэкІыж дунейпсо махуэщ**. ЛъэпкъыгъэкІуэд политикэм и бийуэ ООН-м 2003 гъэм къищта унафэм ипкъ иткІэ ягъэуващ ар. КъуэкІыпІэ Африкэм щыІэ а къэралым и унафэщІхэр 1994 гъэм дзэм тридзри, пІалъэкІэ лэжьэну правительствэ къызэрагъэпэщауэ щытащ. Ямылэжьа щІэпхъаджагъэхэмкІэ ягъэкъуаншэурэ, цІыху мин щитхум къыщыщІэдзауэ зы мелуаным нэс ягъэкІуэдауэ къалъытэ абы щыгъуэ.

♦**1795 гъэм** Франджым къыщащтащ Пщалъэхэм я мардэм теухуа хабзэр.

♦**1827 гъэм** инджылыз фармацевт Уокер Джон ищІащ япэ сенычыр икІи ар и ныбжьэгъу уэчыл Никсон ирищауэ щытащ.

♦**1934 гъэм** Урысейм къыщызэрагъэпэщащ бдзэжьейхэр хъумэным зи лэжьыгъэр хуэгъэпса ІуэхущІапІэхэр.

♦Америкэм щыщ къэрал къулыкъущІэ, ЦРУ-м и япэ унафэщІу щыта **Даллес Аллен** къызэралъхурэ илъэси 126-рэ ирокъу.

♦ТхакІуэ, журналист, КъБР-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм и тхьэмадэ, УФ-м щэнхабзэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ, АР-ми КъШР-ми щІыхь зиІэ я журналист **Мэзыхьэ Борис** и ныбжьыр илъэс 80 ирокъу.

♦Урысей продюсер, кинокритик, «Кинотавр» фестивалым и къызэгъэпэщакІуэ **Рудинштейн Марк** и ныбжьыр илъэс 74-рэ ирокъу.

♦Къэрал къулыкъущІэ, политик, УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкІэ и Советым и УнафэщІ, «Хэкум и пащхьэм щиІэ фІыщІэхэм папщІэ» орденым и нагъыщэ псори зрата **Матвиенкэ Валентинэ** и ныбжьыр илъэс 71-рэ ирокъу.

♦Къэрэшей-Шэрджэсым и цІыхубэ усакІуэ, КъШР-м щІыхь зиІэ и егъэджакІуэ, Къандурым и цІэр зезыхьэ саугъэтыр зыхуагъэфэща **Бемырзэ Мухьэдин** къызэралъхурэ илъэс 72-рэ ирокъу.

♦Биологие щІэныгъэхэм я доктор, КъБКъМУ-м и профессор **Къуэжьокъуэ Мухьэмэд** и ныбжьыр илъэс 62-рэ ирокъу.

<u>**Дунейм и щытыкІэнур**</u>

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкІэ, Налшык пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 9 - 11, жэщым градуси 2 - 3 щыхъунущ.

Мэлыжьыхьым и 8, *бэрэжьей*

♦**Цыджанхэм я дунейпсо махуэщ**. Цыджанхэм я дунейпсо Конгрессу 1971 гъэм Лондон щызэхэтам къыщащтащ абы теухуа унафэмрэ а лъэпкъым и гимнымрэ и ныпымрэ.

♦**УФ-мрэ Белоруссиемрэ я Дзэ комиссариатхэм я лэжьакІуэхэм я махуэщ**

♦**1766 гъэм** мафІэсыр щагъэункІыфІкІэ къагъэсэбэп пкІэлъей зэрыгъэжыр къызэрагупсысам и патент дунейм щыяпэу США-м щатащ.

♦**1918 гъэм** плъыфищу зэгуэлъ Урысей бэракъыр зэрахъуэкІащ щэкІ плъыжь зэфІэзэщым къыхэщІыкІа, зи къуапэм, гъубжэ, уадэ, вагъуэ хэщІыхьа ныпкІэ.

♦**1918 гъэм** Сихъу Сэфарбий и усэхэр зэрыт тхылъ къыдэкІащ.

♦**1966 гъэм** КПСС-м и ЦК-м и Секретарь нэхъыщхьэу Брежнев Леонид хахащ.

♦Азие Курытым щыщ къэрал къулыкъущІэ, дзэзешэ, Кавказым и тхыдэми лъэужьышхуэ къыхэзына **Тамерлан** къызэралъхурэ илъэс 684-рэ ирокъу.

♦Адыгэ Республикэм щыщ парт, совет лэжьакІуэ, Социалист Лэжьыгъэм и ЛІыхъужь **Чэмокъуэ Аслъэнджэрий** къызэралъхурэ илъэси 112-рэ ирокъу.

♦Композитор, УФ-м гъуазджэхэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ **Тыкъуэ Къаплъэн** и ныбжьыр илъэс 82-рэ ирокъу.

♦Дипломат, Лъэпкъ Зэкъуэтхэм я Зэгухьэныгъэм и Секретарь нэхъыщхьэу 1997 - 2006 гъэхэм щыта **Аннан Кофи** къызэралъхурэ илъэс 82-рэ ирокъу.

♦Адыгеймрэ УФ-мрэ я цІыхубэ сурэтыщІ, АР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат **Къат Теучэж** и ныбжьыр илъэс 75-рэ ирокъу.

♦Футболист цІэрыІуэ, тренер Іэзэ, СССР-м спортымкІэ щІыхь зиІэ и мастер, къэралым и чемпион, Совет Союзым и мызакъуэу, дунейм и щІыпІэ куэдми зи цІэр щыІуа **Чивадзе Александр** и ныбжьыр илъэс 65-рэ ирокъу.

♦Къэрал, жылагъуэ лэжьакІуэ, КъБР-м и Парламентым ЩэнхабзэмкІэ, граждан, жылагъуэ ІуэхущІапІэхэм зегъэужьынымрэ цІыхубэ хъыбарегъащІэ ІэнатІэхэмкІэ и комитетым хэт **Пащты Борис** и ныбжьыр илъэс 63-рэ ирокъу.

♦КъБР-м и Жылагъуэ палатэм хэта **Шэшэн МуІэед** и ныбжьыр илъэс 63-рэ ирокъу.

♦Урысей футболист цІэрыІуэ, УФ-м спортымкІэ щІыхь зиІэ и мастер, ди къэралми дуней псоми я гъуащхьэтет нэхъыфІхэм хабжэ **Акинфеев Игорь** и ныбжьыр илъэс 34-рэ ирокъу.

<u>**Дунейм и щытыкІэнур**</u>

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкІэ, Налшык пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 10 - 12, жэщым градус 1 - 2 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКІЭМЫХЪУ Маринэщ.

Лъэпкъ ІущыгъэI:

Дунейр зыгъэнэхур зы дыгъэщ.

«Мстиславрэ Ридадэрэ» - аращ зэреджэр иджыблагъэ Котляровхэ я тедзапІэм къыщыдэкІа тхылъыщІэм.

● ТхылъыщІэ

Тэмтэрэкъей зэпэзыубыдахэр

АР ДУНЕЙМ къытехьэным жэрдэм хуэзыщІа Абазэ Хьэсэн зэрыжиІэмкІэ, и гупыжым щхьэусыгъуэ хуэхъуар илъэситІ дэкІмэ, Тэмтэрэкъей зэпэзыубыда пщитІыр зэрызэбэнрэ илъэс мин зэрырикъурщ.

«2022 гъэм илъэс мин ирокъу ипэжыпІэкІэ щымыІа зауэзэрылІым, - зыкъыщытхуагъазэ тхылъым и гуэдзэным Котляров Викторрэ Абазэ Хьэсэнрэ. - ЗауэзэрылІыр щыІакъым, ауэ абы теухуауэ ятха лэжьыгъэхэм я бжыгъэр къызэщІэубыдэгъуейщ, ахэр литературэм, щІэныгъэм щыщ тхыгъэ е сурэтыщІхэм я ІэдакъэщІэкІ ирехъу. Абдежми къыщымынэу, зэбэна лІыхъужьитІым я цІэр тхыдэм къызэрыхэнам и щыхьэтщ абыхэм нобэми куэдрэ узэрырихьэлІэр».

Ди газетеджэм игу къэгъэкІыжын хуей къыщІэкІынкъым Налшык и закъуэ «Ридадэ» цІэр зэрихьэу ресторанитІ зэрыдэтыр.

«Ридадэ и хъыбарым сызэрыцІыкІурэ сыщыгъуазэт, - игу къегъэкІыж Іуэхур къезыхьэжьа Абазэ Хьэсэн. - Ар къызжиІэжат Іуэрыіуатэм фІыуэ хэзыщІыкІыу щыта, уэрэдыжь куэд зыщІэ си адэшхуэ Абазэ Далэ. Абы и хъыбарыр ауэ къиІуэтэж къудейтэкъым, жиІэр зэрыпэжым и щыхьэту Ридадэ теухуа уэрэдыжьри къыдыщІигъурт. Иджы сыхущІогъуэж а уэрэд кІыхьыр а зэманым стхыну сигу къызэрымыкІам.

ИужькІэ, абхъаз зауэлІхэм сахэту, Аргун Алексей итха «Адыгэпщ Ридадэ» тхылъым сыкъеджащ. Аращ къыщысщІар Іуэхур 1022 гъэм къызэрыхъуар. КъызэрыщІэкІымкІэ, ар илъэс мин щрикъуну гъэр гъунэгъу дыдэщ. Си ныбжьэгъу Котляров Виктор Аргун и тхылъыр къыдэдгъэгъэкІыж жысІэу зыщыхуэзгъэзэм, сыкъигъэщІэхъуакъым. Уеблэмэ, абдежым дыкъыщымыувыІэу, а зауэзэрылІым теухуауэ нэгъуэщІ лэжьыгъэхэри утыку къидгъэхьэ жиІэри, апхуэдэ щІыкІэу дунейм къытехьа хъуащ мы тхылъ цІыкІур».

Брошюрэ жыпхъэм ит къыдэкІыгъуэм ихуащ Іэрытх тхылъыжьхэм къэрахыжауэ Творогов Олег иджырей урысыбзэм къригъэзэгъа лэжьыгъэр. Абы иужь иту къокІуэ Мстиславрэ Ридадэрэ я хъыбарым урыс тхыдэджхэр щытепсэлъыхь пычыгъуэхэр. Бейтыгъуэн Сэфарбий, Рудилёв Николай, Нэгумэ Шорэ, МэшбащІэ Исхьэкъ сымэ я ІэдакъэщІэкІхэм щыщ пычыгъуэхэм къакІэлъокІуэ урыс усакІуэ Рылеев Кондратий итхауэ щыта поэмэ цІыкІур. Тхыгъэхэм я гъусэу дызытепсэлъыхь тхылъым ихуащ Тэмтэрэкъей илъэс мин и пэкІэ иубыду щыта щІыпІэр къэзыгъэлъагъуэ картэхэр, Мстиславрэ Ридадэрэ зэрызэбэнар къэзыгъэлъэгъуа сурэтыщІхэм я ІэдакъэщІэкІхэр.

«ТекІуар сыт щыгъуи захуэщ», - зэрыжаІэ хабзэм тету, дэтхэнэ лъэпкъми и лІыхъужьыр нэхъ фІэзахуэщ, дауи. КъарукІэ зэпэщІэтыну зэгурыІуа пщитІым я зым сэ кърипхъуэтрэ адрейр иукІмэ, абыи «текІуа» фІэпщыфынущ. Ауэ, латин псалъэжьым зэрыжиІэщи, «дунейм ехыжахэм е фІыкІэ я цІэ къиІуэ, е къыумыІуэххэ».

ЧЭРИМ Марианнэ.

80 ГъащIэм нэ жанкIэ хэплъэф

Урысей Федерацэм щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ, Адыгэ, Къэрэшей-Шэрджэс республикэхэм щIыхь зиIэ я журналист, КъБР-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм и тхьэмадэ, тхакIуэ, журналист цIэрыIуэ Мэзыхьэ Борис Беслъэн и къуэм и ныбжьыр нобэ илъэс 80 ирокъу. И махуэ лъапIэм ирихьэлIэу абы упщIэ зыбжанэкIэ зыхуэдгъэзащ.

ДифI догъэлъапIэ

Аракъэ насып жыхуаIэр!

И анэ Бырс Пагуэрэ и къуэ нэхъыжь Анзоррэ я гъусэу. *1993 гъэ*

Борисрэ абы и щхьэгъусэ Тамарэрэ. *2000 гъэ*

- Борис, уэ уащыщщ лъэпкъ литературэми журналистикэми илъэс щэ ныкъуэм щIигъуауэ хуэлажьэхэм, хэлъхьэныгъэфI хуэзыщIхэм. ТхакIуэ куэдми хуэдэу, тхэн усэкIэ къыщIэбдзами, прозэм зептыжащ, цIэрыIуэ узэрыхъуари гупсысэ куукIэ гъэнщIа уи Iуэтэжхэрщ, новеллэхэрщ, повестхэрщ. Адыгэ литературэмрэ журналистикэмрэ ягъуэта зыужьыныгъэр зыхуэдэм, абыхэм я къэкIуэнур къэзылъахъэ Iуэхугъуэу къэплъытэхэм, а унэтIыныгъэхэм уазэрыхуэхъуапсэм я гугъу уэзгъэщIынут.

- Илъэс пщIейкIэ дунейм ущытеткIэ, дауи, узэрыгушхуэни узыщыгуфIыкIыни гъащIэм ущрохьэлIэ. Адыгэ литературэмрэ журналистикэмрэ ягъуэта зыужьыныгъэм и IыхьэфIи си нэгу щIэкIащ. Хэт и фIэщ пхуэщIын, илъэсищэ хуэдизкIэ узэIэбэкIыжмэ, тхыбзэ гуэри адыгэм димыIауэ? Хэт и фIэщ хъун, сэ сыкъыщалъхуа, сыкъыщыхъуа Щхьэлыкъуэ къуажэжьым Iэ тедзэкIэ зыщIэу 20 гъэхэм цIыху зыбжанэ фIэкIа дэмысауэ? Нобэ аракъым - а жылэшхуэм дэс IэщIагъэлIхэм ящыщ куэдым щIэныгъэ нэхъыщхьэу тIуи, щыи яIэщ.

Иджы ди лъэпкъ литературэм зэрызиужьа щIыкIэмкIэ дгъэзэжынщи, си къуажэ Щхьэлыкъуэ щапхъэу къэсхьынщ. Ди къуажэгъу щэджащэ КIыщокъуэ Алим и Iэдакъэ адыгэ роман, усэ тхылъ дапщэ къыщIэкIа, Налшыки Москваи къыщыдэкIауэ? Алим и закъуэкъым ди жылэм тхакIуэу къыдэкIар. Тхэуэ щытащ абы и адэ Пщымахуи, и къуэш нэхъыжь Рашиди.

КIыщокъуэм и лъагъуэм ирикIуащ КъБР-м и цIыхубэ тхакIуэ, тхылъ куэд къыдэзыгъэкIа Елгъэр Кашифи. ТхакIуэ къалэным къыдэкIуэу «Адыгэ псалъэ» газетым жэуап зыхь и секретарым и къуэдзэу щытащ, ар абы икIри «Iуащхьэмахуэ» журналым усыгъэмкIэ и къудамэм и унафэщIу, жэуап зыхь и секретару лэжьащ, илъэс зыбжанэкIи редактор нэхъыщхьэ къулыкъум пэрытащ.

Къашыргъэ ХьэпащIи къыщалъхуар ди жылэрщ, иужькIэ Джэрмэншык Iэпхъуа пэтми. Абы и романхэри ди литературэм и фIыпIэщ.

Псалъэ гуапэ куэд къелэжь ди къуажэгъу усакIуэ Брай Адэлбий, дэ псори «ШурэкIэ» дызэджэу ди ныбжьэгъуам. Сыт хуэдэ усэ шэрашэ куэд иIэ абы? Сэ ауэ сытми «адыгэм и Есенин» жысIэу фIэсщатэкъым Адэлбий.

Зэрыщыту къапщтэмэ, ди къэбэрдей литературэм лъагэу зиIэтащ, зиужьащ. Литературэм и жанр псори IэкIуэлъакIуэу зэдагъэлажьэ ди тхакIуэхэм. Арэзы укъэзымыщI тхыгъэ гуэрхэр я Iэдакъэ къыщыщIэкI къыхэхуэми. Ар дэтхэнэ литературэми къыдекIуэкI хабзэщ, хъуаи мыхъуаи къыдэкIыу - тхылъыр, пфIэгъэщIэгъуэну укъеджэрэ уигу дыхьамэ, уи библиотекэм хыболъхьэ, арэзы укъимыщIамэ - ибогъэтIылъэкI.

ДызыщыгуфIыкIынщи, лъэпкъыр дызэрыгушхуэ тхакIуэхэр ди мащIэкъым. Абыхэм ящыщщ Къашыргъэ ХьэпащIэ, Теунэ Хьэчим, Шортэн Аскэрбий, ЩоджэнцIыкIу Iэдэм, Къардэн Бубэ, Тхьэгъэзит Зубер, IутIыж Борис сымэ. Абыхэм я лэжьыгъэхэр ди литературэм и фIыпIэхэм хабжэ. Сэ мыбдежым я гугъу щысщIыркъым ди классикхэу ЩоджэнцIыкIу Алий, КIыщокъуэ Алим, КIуащ БетIал сымэ. Абыхэм я Iэдакъэ къыщIэкIахэм псори дыщыгъуазэщ, фIыуэ долъагъу, нэхъыщIэхэм я гъуэгугъэлъагъуэщ.

- Борис, ди адыгэ литературэм хуэпщIа хэлъхьэныгъэхэм ящыщщ новеллэ жанрым и зэхэублакIуэ ухъуу, абы зэрызебгъэужьари. Уи Iэдакъэ къыщIэкIа новеллэхэр тхылъеджэхэм ягу дохьэ, ахэр хъарзынэу къохъулIэу къалъытэ. А жанрым зеппщытыным, абы удихьэхыным лъабжьэ хуэхъуар сфIэгъэщIэгъуэнщ.

- Зи хьэдрыхэ дахэ хъун Нало Зауррэ сэрэ нэмыщIа а жанрым щылажьэ ди ТхакIуэхэм я союзым зэрыхэмытым япэу гу лъызытар IутIыж Борист. Дунейпсо литературэр зыгъэбжьыфIэу лIэщIыгъуэ Iэджэ щIауэ хэт а жанрыр ди адыгэ литературэм къыхэзышауэ аркъудейщ, ари гугъу сыдехьу.

Мы жанрыр «къэзгъэIэсэн» щхьэкIэ, сэ урыс, хамэ къэрал тхакIуэ куэдым я новеллэхэр щIэздэжыкIащ, я Iэзагъэм, къагъэсэбэп Iэмал зэмылIэужьыгъуэхэм сыкIэлъыплъу.

Сытми, и «щэхухэр» къэсщIа нэужь, сытIысри новеллэ стхащ. Къытезыдзэми къызэхъулIауэ щыIэкIыжкъым, а жанрым зестащ.

Си новеллэхэм я гугъу пщIымэ, я нэхъыбэм сюжету яIэхэр щыIэкъым, сэ нэхъыбэу зи Iуэху зесхуэр цIыхухэм я гурыгъу-гурыщIэхэм, къэтIэта Iуэхум щхьэж хуиIэ еплъыкIэр тхылъеджэм зыхезгъэщIэнырщ. Дауи, зы жыпхъэм къигъэкIам хуэдэу ахэр зэщхьыркъэпскъым, цIыху къэс езым и Iуэху еплъыкIэ щхьэхуэ хэлъщ. Арауэ къыщIэкIынщ ахэр куэдым ягу щIрихьри.

Сыт-тIэ новеллэ стхыным сыхуэзышар? Ар сэр дыдэм сщIэркъым, ауэ сэ сызэджа псоми зэщхьу яхэлъыр къасщIэу, ар гъуазэ сщIауэ арагъэнщ.

Дэтхэнэ тхакIуэми хуэдэу сэ Iэджи сотх - мыхъуа гуэрхэр къащыхэкIи щыIэщ. Абы щыгъуэм сэ ахэр къытезмыдзэу зызогъэтIылъэкI, зэгуэр къасщтэу селэжьыжыныр си гурылъу. Иджыпсту сщIэркъым ахэр дапщэ хъуми. Абыхэми я зэманыр къэсмэ, сахэплъэжынщ, селэжьыжынщи, сигу зыхуэзэгъахэр къыдэзгъэкIынщ.

- Борис, урыс тхакIуэ цIэрыIуэхэм я тхыгъэхэри Iэзэу зэбдзэкIащ. Ахэри ди литературэм хэлъхьэныгъэфI хуэхъуащ. Апхуэдэ лэжьыгъэхэмкIэ иджыри дыбгъэгуфIэну уи мурад?

- Сэ тхылъ куэд соджэ - урыс классикэм щыщи, хамэ къэрал тхакIуэхэм я Iэдакъэ къыщIэкIахэми. А сызэджэхэм ящыщу си псэм нэхъ къыдыхьэхэр адыгэбзэкIэ къыдэкIауэ диIащэрэт жысIэу сыщегупсыс къохъу. Апхуэдэм деж сотIысри, а тхыгъэр ди бзэм къызогъэзагъэ. Ныбжьэгъухэм язогъэлъагъури, ягу нэсамэ, тхылъ тедзапIэм сохь, «къыдэвгъэкI» жызоIэри. ИкIи къыдагъэкI. ЦIыхум ягу нэсу йоджэ, къызохъуэхъу, сэри абы Iуэхум нэхъри сытрегъэгушхуэ.

Ауэ мыбдежым ди литературэр пропагандэ зэращI щIыкIэр, нэхъ тэмэму жыпIэмэ, зэрамыщIыр си псэм къиутIэркъым. Дигу къэдвгъэгъэкIыжыт абы хэхауэ елэжьу диIа IуэхущIапIэр, Жылэтеж Сэлэдин зи унафэщIу щытар. Ар тхакIуэ нэхъыжьхэу Теунэ Хьэчимрэ ЩоджэнцIыкIу Iэдэмрэ я фIыгъэкIэ къызэрагъэпэщауэ щытащ, щылэжьэн уни, къызэракIухьын машини, бухгалтерие щхьэхуи яIэу.

Абы и лэжьыгъэр зэрыщытыр мыпхуэдэут. Сэлэдин и машинэм исуу тхылъ тедзапIэм Iухьэрт. Иужь зэманым къыдэкIа тхылъ зыбжанэ къиутIэрти, гъуэгу техьэрт. Бахъсэн лъэныкъуэкIэ игъэзамэ, Шэджэм къыщыувыIэрт, Бахъсэни блэкIыртэкъым, Дзэлыкъуэкъуажи нэсырти, щIыналъэ къэс партым и район къудамэу абыхэм щыIэхэм екIуалIэрт. Ауэ дэнэ деж щемыпсыхами, тхакIуэхэр ирагъэблэгъэну, зэIущIэ гъэщIэгъэкIуэ, къызэрагъэпэщыну ягурыIуэрт. Тхылъыр зи Iэдакъэ къыщIэкIам щIыгъуу а зэхуэсхэм здишэну тхакIуэ нэхъыжьыхэр къыхахырт, зэIущIэр щекIуэкIыну махуэр, зэманыр яубзыхурт. Къигъэзэжауэ нэужь зэгъусэу зэIущIэхэм, илъэсхэм сэбэпынагъэшхуэ яIащ. Иужь илъэсхэм тхакIуэхэм мызэмытIэу къаIэтащ зи гугъу тщIа IуэхущIапIэр къызэIуахыжын зэрыхуейм теухуа псалъэмакъ. Абы икIэщIыпIэкIэ унафэ трищIыхьын хуейщ ТхакIуэхэм ди союзым.

- Адыгэ литературэм зиужьын щхьэкIэ тхыгъэхэм хуэфащэ гулъытэ яхуэзыщI, ахэр нэфI-ней хэмылъу зэпкърызых, абы къыщIэувэ усакIуэ, тхакIуэ ныбжьыщIэхэм я Iэдакъэ къыщIэкIахэм я фIагъри ныкъусаныгъэхэри езыгъэлъагъуж критикэ диIэн хуейуэ къалъытэ. Сыт-тIэ критик дыщIимыIэм и щхьэусыгъуэр?

- Литературэ зызыужьа ущиIэкIэ, абы телажьэ критики уиIэн хуейщ. Ар шэч лъэпкъ зыхэмылъ Iуэхущ. Адыгэ литературэм ар иIэ зэпытурэ къокIуэкI. Дигу къэдвгъэгъэкIыжыт ХьэкIуащэ Андрей, КIурашын БетIал, Къэрмокъуэ Хьэмид, КхъуэIуфэ Хьэчим сымэ абы теухуа я лэжьыгъэшхуэхэр. Хьэчим дунейм зэрехыжрэ куэд мыщIами, тхакIуэхэми тхылъеджэхэми нэсу зыхащIэ абы и лэжьыгъэхэм нобэ зэрыхуэныкъуэр.

Хьэчимрэ сэрэ илъэс хыщIым щIигъукIэ дыкъызэдекIуэкIащ махуэ къэс жыхуаIэм ещхьу дызэпыщIауэ, ди гъурри цIынэри зэрыщIэу. Ар тхакIуэ-усакIуэ къудейтэкъым, акъыл жан зиIэ, лъэпкъым и Iуэху зезыхуэ цIыху пэжт, зы мащIэми игъэпIейтейуэ, игъэгузавэу е игъэгушхуэу.

Мы дунеижьым адыгэу тетыр Хьэчим и анэкъилъхуу фIэкIа пщIэнтэкъым, лъэпкъыр апхуэдизкIэ фIыуэ илъагъурти. ДэнэкIи гъакIуэ - Тыркум, Сирием, Иорданием, Ливаным - адыгэ щыIэмэ, къигъуэтынут, яхыхьэнут. Къигъуэтмэ, ятетхыхьынут. Игу ящIэгъуу, и псэм хуихьу. Апхуэдэ тхыгъэ дапщэ къытрыригъэдза абы республикэм къыщыдэкI газетхэм? Дэтхэнэ тхыгъэри и псэ хуабагъэкIэ гъэнщIауэ, уигъэпIейтейуэ. ЩIэныгъэ куу зыбгъэдэлъ, тхэнми хуэIэзэ критикт ар. Абыхэм я Iуэхум къыпызыщэн ди литературэр нобэ хуэныкъуэщ.

- «Ленин гъуэгу» (иджы «Адыгэ псалъэ») газетым и редактор нэхъыщхьэу илъэс куэдкIэ ущытащ, КъБР-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм и тхьэмадэу илъэс 38-рэ хъуауэ уолажьэ, Борис. УзэплъэкIыжмэ, сытхэр нэхъ гукъинэж пщыхъуа? Нэхъапэм газетхэм, журналхэм къытехуэ тхыгъэхэмкIэ Iуэху зэIумыбз куэд яхуэгъэзэкIуэжу щытамэ, иджы хъыбарегъащIэ IуэхущIапIэхэм апхуэдэ зэфIэкI яIэкъым. АтIэ, дауэ къэтIэтыжа хъуну журналистикэм и пщIэр?

- Нобэ къэрал псор зыхэт бэлыхьыщ уэ зи гугъу пщIыр. Дауэ къэтIэтыжыну ди прессэм и пщIэр?

Ди редакцэм, Совет Союзым къыщыдэкI адрей газет псоми хуэдэу, иIэу щытащ письмохэмкIэ къудамэ. Абы и къалэнт редакцэм къатхэ, штатым хэмыт корреспондентхэм ядэлэжьэныр. Абы газетым къагъэхьа тхыгъэхэр къудамэхэм ятригуэшэжырти, «Ленин гъуэгум» ахэр къызэрытрадзэным хуагъэхьэзырырт. А псом нэмыщI, ныкъусаныгъэ гуэрым теухуа тхыгъэ къахэкIамэ, Iуэхур зэхагъэкIын щхьэкIэ, ар зэхьэлIа IуэхущIапIэм ягъэхьыжырт. АбыкIи зэфIамыгъэкIыу, зыхуагъэхьахэм запищIэрт а тхыгъэм тепсэлъыхьу унафэ тращIыхьыну, абы теухуауэ редакцэм хъыбар кърагъэщIэжыну хуагъэуву. Жэуапыр газетым и еплIанэ напэкIуэцIым теддзэрт, «Дэ теддзам кърикIуахэр» фIэщыгъэм тету.

Апхуэдэ къудамэ зимыIэм къызэригъэпэщын хуейщ, я Iуэхуи зи гугъу тщIам хуэдэу дахыпхъэщ. Ари ящыщщ журналистикэм и пщIэр къэIэтыжыным хуэунэтIа Iэмалхэм.

- ГъащIэм зэрыщыхабзэу, зрихьэлIэ лъэпощхьэпохэр къызэзынэкIыу лъагапIэм нэса, лIыпIэ иува цIыхур къызоплъэкIыжри, къикIуа гъуэгуанэм ироплъэж. Пэжщ, и ныбжьми емылъытауэ, дэтхэнэ зы цIыху акъылыфIэри и гъащIэр купщIэкIэ игъэнщIыну мэхъуапсэ, гум зимыгъэнщIу нэхъыбэжым хуэпабгъэу. Борис, уэ абы и лъэныкъуэкIэ зыхуэбгъэувыжа къалэнхэр зэбгъэхъулIауэ къэплъытэрэ?

- ЦIыхур къикIуа гъащIэ гъуэгуанэм хуеплъэкIыжын щхьэкIэ илъэс пщIей ирикъуным пэплъэн хуейуэ къысщыхъуркъым. Дэтхэнэ цIыхури щIэх-щIэхыурэ зэплъэкIыжыпхъэщ, блэкIа илъэсым дауэ псэуа, сыт схузэфIэкIа, сыхунэмыса, сыт гъэна, жиIэурэ.

Сыт сэ зэзгъэхъуар? СытхакIуэщ, сыжурналистщ. «Адыгэ тхакIуэщ», къысхужаIэ. Стхыр ягу дохьэ, псэкIэ ящтэ. Ар сэркIи гуапэщ, икIи лъапIэщ. Абыхэм нэмыщI сэ зэздзэкIауэ къыдэкIащ Толстой Лев и «Хьэжы-Мурат» повесть цIыкIур, Мэлбахъуэ Елбэрд и япэ роман телъыджэу ди лъэпкъым теухуар - «Iуащхьэмахуэ кIуэ гъуэгур шынагъуэт» жыхуиIэр.

А псом нэмыщI сэ журналист лэжьыгъэм сыхэтщ. Союзым сызэрыритхьэмадэм нэмыщI, газетхэм сотхэ, телевиденэм, радиом садолажьэ. Абыи ухуейщ, уи зэфIэкIыр здынэсыр къэбгъэлъэгъуэн щхьэкIэ.

Си лэжьыгъэр щесхьэкIар «Ленин гъуэгу» газетырщ - нэхъ иужькIэ зи цIэр «Адыгэ псалъэкIэ» зэрахъуэкIарщ. Сэ сызыпэрымыта IэнатIэу абы иIар редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ къулыкъу закъуэрщ. Иджы КъБР-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм и унафэщIу солажьэ илъэс плIыщIым нэсауэ. Урысейм и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм и правленэм мызэу сыхахащ, абы и правленэм и секретару зы зэманкIи сыщытащ. Творчествэм и дунейпсо академием сыхэтщ.

А псом нэмыщI, сэ стхыри си мылъкукIэ къыдэзгъэкIыжащ «КъБР-м и журналистикэм и щIэнгъуазэр». Абы папщIэ сэ къызатащ УФ-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм и саугъэт.

- Борис, уи ехъулIэныгъэхэмрэ зэфIэкIхэмрэ я къигъэхъуапIэр, уи дамэр, дауи, уи щIыб къыдэт уи унагъуэ дахэрауэ хузогъэфащэ. Абы и гугъу къытхуэпщIамэ ди гуапэт.

- Дэтхэнэ цIыхури, ар творческэ Iуэху зезыхуэуи е нэгъуэщI IэнатIэ пэрытуи къащти, абы дежкIэ унагъуэ Iуэхум нэхърэ нэхъыщхьэ щыIэу къыщIэкIынкъым. Псалъэмакъ хэтауэ унэм щIэкIа цIыхур а махуэм тэмэму лэжьэфынукъым. Абы егупсысэу зэпыту, Iэмал имыIэу ар егъэзахуэ, гъэзахуэу уэрамми дэтынущ, лэжьапIэми щыIэнущ. ЦIыхум псалъэмакъ мыхъумыщIэри Iуэху дахэри зэи IэщIыб ищIыфынукъым. Сэри сыаращ.

СызэрыцIыкIурэ унагъуэ дахэ, зэгурыIуэ-зэдэIуэжу щызэхущыт сыщопсэу - илъэс зытхух сыхъуху си анэшхуэм (си анэм и анэм) сыбгъэдэсащ, илъэсихыр къызэзнэкIа нэужь, си анэр зыдэкIуэжа Мэзыхьэ Беслъэн и унагъуэр псэупIэ схуэхъуащ. Балигъ сыхъури, сэри унагъуэ зэзгъэпэщащ.

Сэ унагъуэ дахэ сыщопсэу жысIэкIэ зыми емыкIу сыкъищIыну къыщIэкIынкъым - си щIалищыр - Анзор, Заур, Алий - цIыху тыншхэщ. Дахэу сахуапэ, IэфIу сагъашхэ, псалъэмакъ гуэр дяку дэлъкъым. Ди унагъуэ хэт къихьами, япэ дакъикъэхэм ди хьэщIэхэми зыхащIэ адыгэ унагъуэу дызэрыщытыр. Псоми адыгагъэ зыдохьэ, ди ныситIри абы хэту. Аракъэ насып жыхуаIэр!

Аращи, махуэхэр зи кIыхьагъым дунейм сытетщ, «сыт стхын» жысIэу сыгупсысэу, мурад Iэджэр си щхьэм щызэзгъэзахуэу, сытми гу лъыстэу, сригуфIэу е сринэщхъейуэ.

Зэрыщыту къапщтэмэ, мыбыхэм ещхь дыхъуащэрэт жысIэу сызэхъуапсэ унагъуэ куэдрэ срихьэлIэркъым, сысейм апхуэдизкIэ сыхуэарэзыщи. Абы сригушхуэу, срипагэу сопсэу - си щхьэгъусэ ХьэIупщу Тамарэ адыгэ цIыхубз гъэсауэ щытащ (ахърэт нэху Тхьэм къирит), си къуищыр адыгагъэкIэ зэхъуапсэнухэщ.

Аракъэ насып жыхуаIэжыр?!

- Уи псалъэхэмкIэ сыарэзыщ, Борис! Аращ насып жыхуаIэжыр. Уи унагъуэ дахэм илъ насыпымрэ уи щIэблэм я гуфIэгъуэрэ ухэмыкIыу, уи гуащIэм и пщIэр адэкIи къыхуэлъыту упсэуну си гуапэщ!

Епсэлъар
ТЕКIУЖЬ Заретэщ.

Адыгэ новеллистикэм и классик

Критикхэми, тхакIуэхэми, щIэджыкIакIуэхэми Мэзыхьэ Борис нэхъыбэу къызэрацIыхур адыгэ новеллистикэм и зэхэублакIуэу зэрыщытымкIэщ. ТхакIуэ куэдым къехъулIэркъым псалъэ мащIэкIэ гупсысэшхуэ къэIуэтэныр. Мэзыхьэр а жанр мытыншым дэгъуэу зэрыпэлъэщыр пасэу наIуэ къыщыхъуащ газетхэмрэ журналхэмрэ къытехуа и япэ новеллэхэм, Iуэтэжхэм. АбыхэмкIэщ зэман кIэщIым къриубыдэу ар тхакIуэ цIэрыIуэ зэрыхъуар. А тхэкIэ лIэужьыгъуэхэмкIэ Мэзыхьэ Борис лъэщIыхьа къахэкIагъэнкъым нобэрей ди тхакIуэхэм, ар адыгэ новеллистикэм и классикщ.

АПХУЭДЭУ зи дамыгъэ зиIэжу адыгэ литературэм къыхыхьа Мэзыхьэ Борис Беслъэн и къуэр 1940 гъэм мэлыжьыхь мазэм и 7-м Щхьэлыкъуэ къыщалъхуащ. Курыт еджапIэр а къуажэм къыщиухащ. МэкъумэшыщIэ унагъуэм къихъукIа щIалэр школ нэужьым колхозми щылэжьащ. ИтIанэщ ар щыщIэтIысхьар Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым. А еджапIэм щIэныгъэ нэхъыщхьэ къыщIэзыха Мэзыхьэ Борис къулыкъу IэнатIэ зыбжанэ зэблихъуащ: ар щылэжьащ печатым и щэхухэр щахъумэу КъБАССР-м щыIа IуэхущIапIэм, «Адыгэ псалъэ» газетым (корреспонденту, къудамэм и унафэщIу, жэуап зыхь секретару, редактор нэхъыщхьэу), КПСС-м и обкомым печатымкIэ, телевиденэмрэ радиомкIэ къудамэм и пашэуи щытащ, Мэзыхьэр тIэунейрэ хахащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и Совет Нэхъыщхьэм и цIыхубэ депутату. Ар КъБР-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм илъэс 40-м нэсауэ и тхьэмадэщ.

Художественнэ творчествэми жылагъуэ лэжьыгъэхэми ехъулIэныгъэфI щызиIэ Мэзыхьэ Борис хуэфащэ гулъытэ игъуэту и къалэнхэр егъэзащIэ. Ар Урысей Федерацэм щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэщ, абы къыфIащащ Адыгэ Республикэмрэ Къэрэшей-Шэрджэсымрэ щIыхь зиIэ я журналист цIэ лъапIэхэри. Мэзыхьэм къыхуагъэфэщащ СССР-м, Урысей Федерацэм я Журналистхэм я союзхэм я саугъэтхэри, ЩIыхь, Щытхъу тхылъ куэд кърatащ.

«Гъуэгуанэ псалъэ», «Вагъуэзэшибл», «ПцIащхъуэ хужь», «Мазэхэ жэщ», «Бжьыхьэр пщIащэ пылъэлъыжыгъуэщ», «Къуажэ пшыхьхэр», «Жэщ закъуэрэ гъащIэ псомрэ», нэгъуэщI тхылъхэмкIи, дэгъуэу адыгэбзэм кърigъэзэгъэжа романхэмкIи дызыгъэгуфIа Мэзыхьэ Борис творческэ зэфIэкIышхуэ иIэу ноби ехъулIэныгъэкIэ тхуолажьэри, ди гуапэу дохъуэхъу дяпэкIи нэхъыбэжкIэ дигъэгуфIэу куэдрэ тхуэпсэуну.

ХЬЭФIЫЦIЭ Мухьэмэд,
«Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэ,
Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ.

И вагъуэм ерыщу хуокIуэ

«Гъуэгупэ псалъэ» - арат Борис и япэ дыдэ тхылъым зэреджэр. Тхылъым и цIэр абы ит Iуэтэжхэм (рассказхэм) ящыщ зым и псалъащхьэм къытекIат. Ауэ апхуэдэу щIыфIищам куэдым уригъэгупсысырт. Балигъ хъуауэ гъащIэм щыхыхьэкIэ къыхих гъуэгурщ цIыхум дуней тетыкIэу иIэнур зыхуэдэр бэян къэзыщIыр. ФIы уигу илъу утехьамэ, уи Iуэху тэмэму укъытекIыжынщ.

«ГЪУЭГУПЭ ПСАЛЪЭ» тхылъ цIыкIур къыщIэкIащ тхакIуэ щIалэр литературэшхуэм хуэзышэ гъуэгум и къежьапIэу. Абы наIуэ къищIащ художественнэ прозэм и лIэужьыгъуэхэм ящыщу Мэзыхьэм нэхъ зэфIэкI къыщигъэлъэгъуэнур. Ар Iуэтэж кIэщIырщ, новеллэ жыхуаIэжырщ.

Новеллэ жанрыр япэу нэхъ IэщIагъэ зыхуэхъуар, абы и дахагъэмрэ и фIагъымрэ нэхъ IупщI тщызыщIар Мэзыхьэ Борисщ. Абы и тхыгъэхэрщ ди прозэм и жанрыр зэрефIакIуэр нэхъ наIуэу къызыхэщыр. Мэзыхьэм новеллэм и хабзэхэр ди литературэм къригъэтIэсащ а тхэкIэ дахэ дыдэм и щапхъэ нэхъыфIхэм тету: тхыгъэр езыр кIэщIу, хъыбар къэIуэтэкIэ зэщIэкъузауэ, узыIэпишэрэ укъимыутIыпщу, зы Iуэхум зы Iуэхур жыы дэхупIэ имыIэу пыувэу, лIыхъужьхэм я гумрэ я псэмрэ щыщIэр зы къалэм IэтыгъуэкIэ уигъэлъагъуфу, уи гум кърищэлIэфу, мы тхыгъэ тIэкIум мыпхуэдиз дауэ иригъэзэгъа, жыпIэу бгъэщIагъуэу Iуэхугъуэ куэд къигъэбатэу, зыкIи узыпэмыплъауэ хъыбарыр иухыу.

Щхьэхуэу тепсэлъыхьыпхъэщ тхакIуэм и бзэм. Борис адыгэбзэм хуеджащ, филологие щIэныгъэ иIэщ. Ауэ абы и тхылъхэм я бзэр езым Iурылъу къалэм къэкIуарщ, и анэм, и къуажэгъухэм я бзэрщ. Дауи, щеджэм, газетым щыщылажьэм, Тхьэм кърита бзэм нэхъри зиузэщIащ.

Борис и бзэр, пэж дыдэу, дахэщ, лантIэщ, псынэпс Iубыгъуэу щыщIэгъуэщ, уцIыхуэшIэкIи ущIэдаIуэфу. Абы и бзэм и дахагъэр зэрыщIэм и щхьэусыгъуэщ. ИгъащIэ Щхьэлыкъуэ удэмыхым, Мэзыхьэм и тхылъхэм ахэр къыщыпщIэнщ, ахэр поэзие щIыкIэ зиIэ публицистикэщ.

ЦIыхугъэм и пшыналъэ лъэщ зэфIэзыщIа поэзиер, арыншэми, пэжыкъэ, Мэзыхьэ Борис и новеллэхэм. Iуэтэж гупыщхуэхэм, уеблэмэ тхылъ псохэм (псалъэм папщIэ, «Вагъуэзэшиблым») усэ сборникым хуэдэу укъоджэ, псори зы тхыгъэшхуэм и Iыхьэ щхьэхуэу къыпщохъу, ауэ Iыхьэ къэс езым и къыщIэдзапIэрэ и уххыпIэрэ иIэжу, псори зы гум къиIукIыу. Прозэу тха усэу къыпщыхъухэри къахохI новеллэхэм. Апхуэдэщ «Сэ ныбжьэгъу сиIэщ» новеллэр и вариант «Вагъуэзэшиблым» итар. Поэмэ дыдэм хуэдэщ «Бжьыхьэ уафэхъуэпскI», «Щихуит», «Вагъуэзэшибл» тхыгъэхэр. Усэ псэлъэкIэхэр, жыIэгъуэ дахэхэр, зэгъэпэщыкIэ хэлъагъуэр, псалъэ шэрыуэхэр уэд цIыхэм хэщэщ налкъуту прозэ напэхэм.

ГЪАЩIЭМ ину зихъуэжащ Борис и япэ тхыгъэхэр дунейм къытехьэу зэрыщIидзэрэ. Дэри зытхъуэжащ а гъащIэм дригъэсэу. Ауэ Борис нэгъуэщI хъуакъым. Дэтхэнэ зыми и вагъуэр уэгум итщ. ТхакIуэм и вагъуэр литературэм и уафэм итщ. Мэзыхьэ Борис нэсащ и лъагапIэм. ДяпэкIи Тхьэм ухущIигъэхъу.

КХЪУЭIУФЭ Хьэчим,
Урысей Федерацэм щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ.
2015 гъэ

Каир щыпсэу ныбжьыщIэ гупым яхэсщ. *1992 гъэ*

Мэзыхьэ Борис Беслъэн и къуэр

ЛЪЭПКЪЫМ И ФIЫЩIЭ

Журналистыр тхакIуэ Iэзэ хъуныр Мэзыхьэ Борис и деж къыщежьакъым. Ар езым хуэдэ куэдым нэхърэ нэхъ тхакIуэфIу щытынми хуэIуа щыIэкъым. Мэзыхьэри дызэрыгушхуэ ди прозаикхэм ящыщ зыщ, хуэдэ уигъэлъыхъуэну, хуэдэ бгъуэтми, нэхъыфI умыгъуэтынщ, зэрыжаIэу. Ауэ тхакIуэфIым и Iэзагъым дехьэхури, абы цIыхугъэшхуэри зэрыхэлъыр гулъытэншэу куэдрэ къыдогъанэ. Мис абы и щапхъэ къэсхьыну сыхуейт.

ЗЭРЫТЩIЭЩИ, тхылъыфI гуэр зыIэрыхьа хъуам къыIэщIэгъэкIыжыгъуей дыдэщ. Езыр зэ еджэми, ауэ сытми ирижэми, апхуэдэ тхылъ зыпэщIэхуэр зейм иритыжыным хуэпIащIэркъым, зэриIыгъым ирипагэу, ауэ зыкIи имысэбэпу сабэ трихьэжауэ и унэ щIигъэлъщ. Си щхьэкIэ сыIэбэм къэсщтэнухэм ящыщу мащIэкъым апхуэдэу сфIагъэкIуэсар. Сэри къызатыжакъым, езыхэми яхуэщхьэпакъым, къэзыщтэу къэзымыхьыжам и Iэр угъу, жысIа щхьэкIи, зи Iэр пыгъукIаи слъэгъуакъым. АтIэ, зэгуэрым Мэзыхьэм сыхуэзауэ - абы щыгъуэ ар «Ленин гъуэгу» газетым и тхьэмадэ къулыкъум теувагъащIэт - си деж ныщIыхьэт, жери, и IуэхущIапIэм сыщIишащ. ЗыщIыпIэкIэ дэIэбэри, гъэпщкIуауэ дэлъ тхылъ цIыкIу гуэр къищтащ:

- Iэдэм, мыр къысIэрыхьа хъуащ, мыпхуэдэ тхылъ хэкум имылъыжми сщIэркъым, ауэ мыр сэ схъумэн къудеймэ, уэ лэжьыгъэкIэ къыпхуэщхьэпэну сфIощIри, узот.

Ар жиIэри, си гъащIэм сымылъэгъуауэ, 1942 гъэм къыдэкIауэ щыта «ПащIэ Бэчмырзэ. Усэхэр» тхылъыр къызет! Ар ауэ сытми тхылътэкъым, адыгэ усакIуэ тхьэмадэм и Iэужьу ЩоджэнцIыкIу Алийрэ КIыщокъуэ Алимрэ, Дадэ Адэлбий я гъусэжу тедзэным хуагъэхьэзырауэ щыта тхыгъэхэм ящыщт. Дауи, ар зыщIэм дежкIэ лъапIэ дыдэт, нэгъуэщIым ептынкIи гупыкIыгъуейт. Ауэ Борис ар къыщызитым зэгупсысар лъэпкъым и тхыдэм дежкIэ абы иIэну мыхьэнэрат.

Уи япэ итым щапхъэфI уигъэлъагъумэ, абы ищIар уэри пщалъэ пхуохъуж. Сэ а тхылъыр икIи схъумащ, IуэхукIи къэзгъэсэбэпащ, зи фIыщIэри сщыгъупщэркъым. Зэгуэрым сэр нэхърэ езым нэхъ хуэфащэу зылъытэжа гуэрым сIэщIигъэкIри зыIэщIиубыдэжауи щытащ. Ауэ абыи къыIэщIэдгъэкIуэсыкIыжри, ди институт библиотекэм щIэслъхьэжауэ щIэлъщ, ар нэхъ хъумапIэфIу къэслъытэри. Си гугъэмкIэ, ПащIэм и усэ тхылъу япэ дыдэ дуней зылъэгъуам и тиражым щыщу а зыращ къэнэжауэ щыIэр. Мэзыхьэ Борис мыхъуатэмэ, ари зыхуэдэр тщIэжыхxэнутэкъым.

... Совет къэралыр къыщылъэныкъуэбахэм щыгъуэ, газетыцIэ нэгъунэ щызэрахъуэкIыж зэманым и махуэ гуэрым, Мэзыхьэр къыдэджэри зы гупыфI дызэхуишэсауэ щытащ. Iуэхур зытеухуар газетым и цIэр, «Ленин гъуэгур» зэманым нэхъ къезэгъ гуэркIэ зэхъуэкIын хуейти, къыдэчэнджэщыну арат. Абы кърихьэлIахэм яхэтащ езы газет лэжьакIуэхэри, ди университетым щылажьи, бзэм и IуэхукIэ нэхъ узэупщIын нэгъуэщIхэри. ФIэщыгъэцIэ хъуну пIэрэ жыпIэну зыбжанэ къыхалъхьащ абдежым. Псалъэр къыщыслъысым, сэ жысIащ, дунейм япэ дыдэу къэбэрдей адыгэбзэкIэ къытехьа газетым и цIэр, «Адыгэ макъыр» къэпщтэжынкIэ къабылу. Ауэ кIахэхэр ди япэ ищри абыхэм а цIэр ящтагъэххэу къыщIэкIащ. Ар щымыхъум, ахърэт нэху Тхьэм зритын Щэрдэн Iэбурэ сэрэ дызэчэнджэщри, «Адыгэ псалъэ» фIэдывгъэщ, жытIащ, мо япэ жытIами пэгъунэгъуу икIи къэппсэлъынкIэ Iэрыхуэу. Щэрдэным мыпхуэдэу щIигъужауэ щытащ: «Адыгэ псалъэ жыпIэмэ, псалъэ пэж, купщIэ зиIэ, ущызымыгъэуэн, лIы и псалъэ, жиIэу къибгъэкI мэхъу», - жиIэри.

Абы псори аразы техъуэри, компартым иджыри шхуэIур щимыутIыпща Унэшхуэм тхылъу ирагъэхьащ. АрщхьэкIэ, зэман дэкIауэ, Мэзыхьэм аргуэру дызэхуешэс: «Унафэр зыIэщIэлъхэм ядакъым, - жи. - ЛъэпкъыцIэр хэтмэ, националист къытфIащынкIэ мэшынэхэр. Ди къуэш балъкъэрхэм «Заман» фIащ».

Аргуэру акъыл зэхэдзэм зыбжанэ къыщыхалъхьащ, ауэ псэм дыхьэу зыми зыри къыщыхуэмыгупсысым, псори акъылэгъу зэдэхъуащ, «Адыгэ псалъэм» япэ ибгъэувэ хъун зэрамыгъуэтынумкIэ. Аргуэру Щэрдэнымрэ сэрэ дыкъэуващ, ардыдэр етIуанэу къэдгъэлъагъуэу газетыр зи орган къулыкъущIапIэм едгъэгъэзэжыну. «Сыадыгэщ, жыпIэным национализм щIыхэлъыр сыт, - жиIащ Iэбу, - лажьэ иIэкъым». Сэри сыдежууащ: «Компартым и жыIэр гъуазэ закъуэу уафэ джабэм щита зэманым хуэдэжкъым, димыкIуэтмэ, мыр пхыдгъэкIыфынущ», - жысIащ. Псори абыкIэ акъылэгъу дызэдэхъури, езы редактор нэхъыщхьэри зыхуеиххэр арати, республикэм и тхьэмадэхэм яхуедгъэхьащ ди адыгэ псалъэр.

Абы иужькIэ Мэзыхьэм а фIэщыгъэцIэр республикэ унафэщIхэм я деж къэгъазэ имыIэу щыпхигъэкIауэ щытащ. Мис апхуэдэращ лъэпкъылI, хэкулI диIащэрэт, щIыжыпIэнур. Зы имыщIами, а зыр лъэпкъым зэрыхуищIар ирикъунщ Мэзыхьэ Борис и фIыщIэр мыкIуэдыжыну.

ГЪУТ Iэдэм,
филологие щIэныгъэхэм я доктор, профессор.

КхъуэIуфэ Хьэчимрэ Лъэпщокъуэ БетIалрэ я гъусэу траха фэеплъ сурэт. *1992 гъэ*

ЗэIущIэ нэужьым. *1982 гъэ*

Насыпым и къежьапIэ

Сэ Борис зэрыстудента лъандэрэ соцIыхури, фIы мыхъумэ, Iей лъэпкъ дэслъэгъуакъым. Псом япэу дэ тIур гъунэгъу дызэхуэзыщIар лэжьыгъэрщ. Зы пэш дыщIэсу, ди лэжьапIэ стIолыр зэбгъурыту, зы Iуэху зэдэтщIэу, ди дзыхь зэдгъэзу илъэс зыбгъупщI зэдетхьэкIагъэнщ, ауэ си нэхъыжьыгъэми и нэмысыр абы сыт щыгъуи иIыгъащ.

СЭ РЕДАКЦЭМ сикIыжу радиокомитетым сыкIуэжа иужь щэнхабзэмкIэ къудамэм и унафэщIу си пIэкIэ Борис лэжьащ. Куэд дэмыкIыу аргуэру драгъэкIуэтейри, жэуап зыхь секретару ягъэуващ. Абы иужькIэ редакцэм щIашри, партым и обкомым яшащ, печатымкIэ къудамэм и унафэщIу. А лэжьыгъэр хъарзынэу илъэс зыбжанэкIэ ирихьэкIа иужь, здикIа редакцэм къигъэзэжащ газетым и редактор нэхъыщхьэу. А лэжьыгъэ гугъур Мэзыхьэм илъэс 15-кIэ ирихьэкIащ. Абы нэхърэ нэхъыбэкIэ а IэнатIэм бгъэдэта япэкIэ щыIауи сщIэркъым.

Мы зэманым Борис мэлажьэ КъБР-м и Журналистхэм я союзым и унафэщIу. СССР-м и Журналистхэм я союзышхуэм къыбгъэдэкIыу ар лIыкIуэ гупым я нэхъыщхьэу ягъэкIуащ. Ар пщIэ лей къызэрилэжьым и щыхьэткъэ?!

Илъэс 30 хуэдизкIэ журналист къалэн мытыншыр хуэIэижьу Мэзыхьэм «Адыгэ псалъэм» щрихьэкIащ, щилэжьащ ущIыщытхъун Iуэху щхьэпэхэри. Ауэ ар республикэм къызэрыщацIыхур журналист къудейуэкъым. Борис ящыщщ къэбэрдей литературэм хэлъхьэныгъэфI хуэзыщIа ди тхакIуэ нэхъ пажэхэм. Адыгэбзэки урысыбзэкIи къыдэкIауэ абы ди пащхьэ кърилъхьащ тхылъ куэд икIи ахэр цIыхубэм гунэс ящохъу. Мыр гъащIэм нэ жанкIэ хэплъэф, пэжыр къэзылъагъуэф икIи гум нэсу зытхыжыф тхакIуэхэм ящыщщ. Абы и новеллэхэр цIыхум и псэм нос, гум хыхьэу пэжщ, гъащIэм и нэхъ уэрыпIэм къыхэхъукIащ.

Насыпыр Iыхьэ мыгуэшщ, ари къуэзэритщ, жаIэ. Ауэ абы зы хабзэ нэрымылъагъу гуэр, Iэмыр хъу ухыгъэ хэлъмэ, Мэзыхьэм и насыпым и къежьапIэр и анэм хуиIа лъагъуныгъэ мыухыжырщ. Зи анэ зыужэгъужа щыIэу къыщIэкIынкъым, ауэ Борис хуэдэу ар егъэлеяуэ зылъагъуфари зырызщ. Ахэр ауэ сытми жысIэ псалъэ тегъэлакъым, атIэ дыщызэдэлэжьа лъандэрэ абы дэслъагъу пэжщ. Анэр фIыуэ плъагъунри насыпщ.

Тхьэм пхущIигъэхьэ, Борис.

КЪЭРМОКЪУЭ Мухьэмэд,
Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубэ тхакIуэ. 2015 гъэ

ЩIыпIэ хэха зыхуэфащэ

Адыгэ литературэм зеужьыр, тхыбзэ диIэ зэрыхъу лъандэрэ. Абы къигъэIурыщIащ лирикэм, эпосым, драмэм хыхьэ жанрхэр. Ахэр гуэшащ усыгъэрэ прозэу. Иужьрейм и фащэу, и къупхъэу ябжыр: Iуэтэжыр, новеллэр, повестыр, романыр.

Лъэхъэнэ зыбжани, тхакIуэхэм я гуащIэдэкI куэди текIуэдащ а жанрхэм яхуэфащэ тхыгъэхэр адыгэ литературэм хыхьэным. Жанр къэскIэ яIэщ гъащIэр къызэрагъэлъагъуэ бгъэдыхьэкIэ, сюжет ухуэкIэ, тхэкIэ щхьэхуэ, нэгъуэщI Iэмал зыбжанэ. ТхакIуэхэр куэдщ, ауэ «Пегас» и лъагапIэм дэкIыфыр мащIэщ. Ахэр зытележьа жанрхэм елъытауэ я цIэ къиIуапхъэщ: ЩоджэнцIыкIу Алий (поэмэ жанрым), КIэрашэ Тембот, КIыщокъуэ Алим, МэшбащIэ Исхьэкъ (романым), Iутыж Борис (драматургием), мащIэкъым лирикэм и лъагагъыр зыIэтахэр. Нэхъыбэжщ Iуэтэжым зезыгъэужьахэр. Мы жанрыр къэзымыгъэсэбэпа щIагъуэ яхэткъым ди тхакIуэхэм, ауэ абыхэм япэ зи цIэ къиIуапхъэхэр, нэхъ ехъулIэныгъэ зиIэхэр, зи IэдакъэщIэкIхэр критикэми тхылъеджэхэми пщIэшхуэ зыхуащIхэр къыхэпхыныр тыншкъым.

СЭ СЫЗЭРЕПЛЪЫМКIЭ, Iуэтэжхэм, псом хуэмыдэу новеллэхэм уакIэлъыплъмэ, адыгэ литературэм щIыпIэ хэха зыхуэфащэ тхакIуэхэм шэч хэмылъу яхэтщ Мэзыхьэ Борис. Абы литературэм, журналистикэм хэлъхьэныгъэу хуищIар куэд дыдэ мэхъу. Псоми зэращIэщи, адыгэ литераторхэм япэ лъэбакъуэхэр адыгэ газетхэм щачащ. Илъэс пщIы бжыгъэкIэ журналистхэр корреспондентхэу икIи усакIуэхэу, тхакIуэхэу щытащ. Зауэм ипэ лъэхъэнэм гугъут информацэ зи лъабжьэ очерххэмрэ Iуэтэжхэмрэ зэхэбгъэкIыну, уеблэмэ, ар езы тхакIуэхэми щызэхагъэзэрыхь къэхъурт. Нобэ а Iуэхур нэхъ зэхэкIащ, ауэ иджырей лъэхъэнэми ди тхакIуэхэми литературэдж гуэрхэми нэгъэсауэ Iуэтэж къызэрыгуэкIхэмрэ новеллэхэмрэ я гъунапкъэр зэхагъэкIыфу пхужыIэнукъым. Зи гугъу тщIы проблемэр щыIэщ дунейпсо литературэми. Псоми зэдэарэзыуэ къалъытэ Мопассан, Чехов сымэ хуэдэхэр новеллист гъуэзэджэу.

Iуэтэжым сюжет хэха иIэщ, абы къэхъукъащIэхэр тхакIуэм къыщIэудауэ зэрехъуэкI, узэмыжьэ кIэухкIи «пэщIэIуантIэ» иретыж. Новеллэм къегъэсэбэп «парадокс» жыхуаIэ Iэмалыр, авторым тхылъеджэр егъэпIейтей, егъэгузавэ, Iуэхур зэриухыным хуегъэпIащIэ.

Къэтщтэнщ Мэзыхьэ Борис и зы новеллэ «НапитI» жыхуиIэр (Мыр новеллэщ, езы Борис Iуэтэж (рассказ) зэрыт тхылъым хигъэхьами). Тхыгъэм хэт персонаж нэхъыщхьэр сымаджэщым и дохутыр нэхъыщхьэ Жэхьфарщ. Ар илъэс бжыгъэ хъуауэ хьэлэлу мэлажьэ, ауэ ищхьэкIэ зыгуэрым тригъэкIыну и къуэдзэ Суфян нэхъыщхьэ ищIу езыр абы и къуэдзэу игъэувыну унафэ къегъакIуэ.

А тIур къулыкъукIэ зэрагъэхъуэжа щхьэкIэ, щхьэж и телефон номерыр къызыхуагъэнэжащ. Ар зымыщIэ, ауэ тIури фIыуэ зыцIыху Сэлихь (аращ «НапитI» ролыр зыгъэзащIэр) телефоныр зэхегъэзэрыхьри, Жэхьфар щIегъэлъэлъ, Сэлихьу жеIэри, Суфяныр езым хуеубыжыр, Жэхьфару къыфIощIри. ТIуми иужькIэ яхуозэри, я щытхъупсыр егъажэ. Жэхьфар емыдэIуэжыфу, Iуэху иIэу жеIэри епIэщIэкIыну пылъщ, ауэ Суфян къолъэIу: «Уи телефоныр къызэти, Суфян тестхъуар бжесIэнщ». Аргуэру сюжетым зехъуэж. Жэхьфар, тхылъымпIэ кIапэм и телефон номерыр третхэри, йожьэж. Сэлихь и жьэр Iурыхуауэ къонэ: «Уа, уэ уи телефоныр умыхъуэжауэ ара?»

Сэ къэсхьар сюжет гъущэрщ, ауэ новеллэр психологие и лъэныкъуэкIэ Iэзэу ухуащ. Апхуэдэу, удихьэхыу укъоджэ Борис и нэгъуэщI новеллэхэми, къызэрыгуэкI Iуэтэжхэми.

Мэзыхьэ Борис тхакIуэ Iэзэ зэрыхъуам и хэкIыпIэ нэхъыщхьэщ абы адыгэбзэр кууэ зэрищIэр, псом хуэмыдэу журналисту илъэс куэдкIэ зэрылэжьар. Сыт хуэдэ къулыкъу иIыгъами, Борис тхэн зы махуи щигъэтакъым. Абы и къалэмыпэм къыщIэкIащ очеркхэр, Iуэтэжхэр, повестхэр, гушыIэхэр. Гу лъытапхъэщ, Мэзыхьэм и гушыIэхэми новеллэм и сюжетхэм я хьэл зэрахэлъым («Анэ», «Фыгъуэ», «Абы щхьэкIэ куэд ухуей?», н.). Борис газетхэм папщIэ итххэмрэ литературэм хигъэхьэхэмрэ зэщхьэщокI зыкъомкIэ. Иужьрейхэм я бзэр нэхъ къулейщ, нэхъыбэу къыщегъэсэбэп эпитет, метафорэ, зэгъэпщэныгъэ щIэщыгъуэхэр. Ар ядэплъагъукъым журналистхэу литературэм хыхьа куэдым.

ТхакIуэ цIэрыIуэм и IэдакъэщIэкIхэм я сюжетхэр адыгэ гъащIэм, ди къуажэхэм къыщигъуэтащ. Зытетхыхь къэхъукъащIэхэр къызэрымыкIуэми, ахэр уи фIэщ ещIыф Борис. И персонажхэр щыпсэу зэманыр, лъэхъэнэр уи нэгум къыщегъэувэф. Аращ дэтхэнэ тхакIуэ нэсми и къалэн нэхъыщхьэр. Иджыри зы щIызгъунут. Мэзыхьэ Борис журналист, тхакIуэ гуащIафIэ къудейкъым, атIэ IэнатIэ лъагэ иIахэм деж лэжьыгъэр хъарзынэу къыщызэригъэпэщырт, газетым и унафэщIу щыщытами, журналистхэм я тхьэмадэу щагъэувами. Мыхьэнэшхуэ иIэщ Мэзыхьэ Борис Къэбэрдей-Балъкъэрым, Къэрэшей-Шэрджэсым, Адыгейм я журналистхэм теухуа псалъалъэ зэхилъхьам.

Илъэс 80-р цIыху щхьэхуэм дежкIэ Iуащхьэ лъагэщ, абы и щхьэщыгум дэкIащ Мэзыхьэ Борис, лIыгъэ хэлъу къызэринэкIащ аварие хьэлъэ зыхэхуари. ДэкIыфащ адыгэ литературэм и Пегас зыхуагъэфащэ хъуну лъагапIэми, ябгъэдэуващ ди тхакIуэ пажэхэм. Ар къилэжьащ и талантымкIэ, и гуащIэ хьэлэлымкIэ.

Дэри дехъуэхъунщ Борис и узыншагъэм кIэрымыхуу, зэхъуапсэр къехъулIэу гъащIэ кIыхь хъуну, сыт и лъэныкъуэкIи ехъулIэныгъэрэ насыпрэ щымыщIэну!

БАКIУУ Хъанджэрий,
филологие щIэныгъэхэм я доктор, КъШКъУ-м и профессор, ЩIДАА-м и академик.

НапэкIуэцIыр зыгъэхьэзырар **ТЕКIУЖЬ Заретэщ.**

Тхьэр зыхуэупса

ХыщI гъэхэм я пэщIэдзэхэм ди литературэм къыщIэтэджауэ щытащ тхакIуэ, усакIуэ щIалэ гупышхуэ. Ди тхыдэ благъэм щыгъуазэ дэтхэнэми ещIэ а зэманыр зыхуэдар: иджы зэрыжаIэ хабзэщи, дунейр уэфI хъууэ щыщIидза лъэхъэнэт ар, хуитыныгъэм ижь мащIэ къыкъуэури, цIыхум ягу илъыр я жьэкIэ яIуатэ хъуауэ.

ЛИТЕРАТУРЭМИ щызэхэпщIэ хъуащ а жьы мащIэм и IэфIыр, абы и бзэр хуит хъууэ щIидзащ. Апхуэдэ зэманым литературэм къыщIэтэджа тхакIуэ, усакIуэ щIалэхэрщ, я ныбжь нэсри, лIыпIэ иувауэ, нобэрей ди литературэм и жьантIэм щылажьэр, абы и фIыпIэр зи Iэдакъэ къыщIэкIар.

Сэ шэч къытесхьэркъым Мэзыхьэ Борис апхуэдэ тхакIуэхэм зэращыщым. Илъэс хыщIым щIигъуауэ щолажьэ ар ди литературэм, а лъэхъэнэм абы и къалэмыпэм къыщIэкIащ ди литературэм и тхыдэм зэи щымыужьыхыжын тхыгъэ хьэлэмэт куэд - и Iуэтэжхэрауи, и новеллэхэрауи, и повестхэрауи ирехъуи. Апхуэдабзэу шэч къытесхьэркъым Мэзыхьэ Борис и Iэдакъэ къыщIэкIа тхыгъэхэр зыхэгъуэщэн зэрыщымыIэм.

Зи къалэмыр жан тхакIуэ набдзэгубдзаплъэм, зэрыхабзэщи, тхэн зэриублэ лъандэрэ къыдогъуэгурыкIуэ иужькIэ зэи IэщIыб имыщIыж темэрэ образрэ. Дапщэрэ игъэбатэми, зыщимыгъэнщIу, хуэмыухыу, Мэзыхьэм и тхыгъэхэм лъабжьэрэ купщIэрэ яхуищIыр цIыху цIыкIум и дунеймрэ и гурыгъу-гурыщIэхэмрэщ. Борис зи образ къигъэщIа цIыху «цIыкIум» и псэм и дахагъэкIэ, и цIыхугъэкIэ, и гупсысэкIэ уимытхьэкъун плъэкIыркъым - дауи, ар зыхузэфIэкIыр цIыхум и гущIэлъапсэм къипсэлъыкIыф, абы и гум щыщIэмрэ и фэм дэкIымрэ дэзыгъэлъагъуф тхакIуэрщ. Апхуэдэ прозаикщ Мэзыхьэ Борис - зэфIэкI инрэ Iэзагъэшхуэрэ къыдалъхуауэ, Тхьэр абыкIэ къыхуэупсауэ.

КЪЭРМОКЪУЭ Хьэмид,
КъБР-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ.

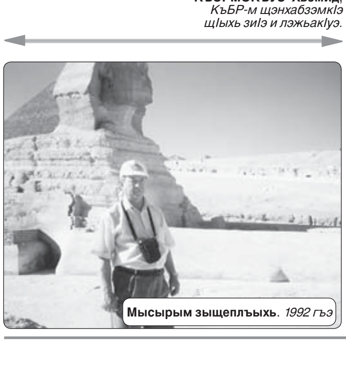

Мысырым зыщеплъыхь. *1992 гъэ*

МЭЗЫХЬЭ Борис

Мазэхэ жэщ

Новеллэ

ХЕЛЪАФЭ къалэр жей Iувым. ЕпIэщIэкIыу ягъэункIыфIыж уэздыгъэхэмкIэ унэ жейбащхъуэхэм я нэхэр ягъэупIэрапIэ. Нартыху цIынэ хуэнщIейуэ къриухуэнщIэх уэсыр, жэщ хьэндырабгъуэу, пхъэхэтIэхэм фIэлъ уэздыгъэхэм епщIащ. Зы зэман ахэри мэункIыфIри, къалэшхуэр кIыфI, щым мэхъу. Гугъу ехьа къалэр, махуэщIэм зыхуищIу, жейм хелъафэ. Ауэ зы щхьэгъубжэ гуэр жэщ Iэджэ щIауэ ункIыфIыркъым. ЦIыхубз щхьэцыгъуэм и куэщI илъ хъыджэбз цIыкIум и нэгур апхуэдизкIэ мамырщи, IэфI дыдэу жей пфIощI. Шэнтщхьэгуэм тес дохутырым и нитIыр абы къыхутехыркъым: сабийм и напщIэ зэрыхэлъэтми, и бэуэкIэми, сымаджэм дилъагъу псоми ар ягъэпIейтей, уеблэмэ и напIэр зэтрилъхьэу щхьэукъуэн дзыхь имыщI пфIощI.

Дохутырыр хуэмурэ къотэджыжри, хъыджэбз цIыкIум и джанэбгъэр етIатэ. Сымаджэм и нэ пIащитIыр къызэтрехри, анэмрэ абырэ нэщхъейуэ къахудоплъей, дохутырым пыгуфIыкI хуэдэу зещI, арщхьэкIэ узым пасэу балигъ ищIа сабийм и Iупэхэр, дзэ хужьыпсхэр къыIупсу, япэхэм хуэдэу зэтежыркъым. Ину бэуэн дзыхь имыщI щIыкIэу, дохутырыр сымаджэм и гум йодаIуэ. Ешащ, пасэIуэу къаруушэ хъуащ цIыкIур, зэкIэлъигъэпIащIэу зихуз щхьэкIэ, лъыр къыхуехуэкIыжыркъым. Зехуз, зепIытI лы IэмыщIэм, арщхьэкIэ къарууншэ хъу зэпытщ, жьыр хуримыкъуу, сабийм и жьэр ину зэщIех...

* * *

... КIыфIщ, нэм къыщIэIэбэр плъагъуркъым. Ар нэхъ щхьэпэщ бжыхьым зыкъуэзыудыгъуа лIым дежкIи. Мазэр къыщIэкIыным ар ирошынэ, уэсыр къызэрыриухуэнщIэхым ирогуфIэ. ЛIыр куэбжэ цIыкIум бгъэдохьэ, Iуехри, нэкIуэпакIуэу джэдэщымкIэ еунэтI. Абы мы пщIантIэр фIыуэ ецIыху, IэджэрэкIэ къыдыхьащ, ауэ ныщхьэбэ къытемыплъэIамэ нэхъ къещтэ. Дыгъум джэдэщыбжэр Iуегъэпкl, асыхьэтуи бабыщхэм загъэIэуэлъауэ. Ар лъэуеймкIэ мэIэбэ, гуэгушыхьум и макъыр къоIу. ЛIым ар зэщIеубыдэ, мэдаIуэ. ПщIантIэр щымщ, ауэ жейркъым. Бжэ дамэдазэмкIэ къыдоплъ фызабэр. Ар мэгузасэ: зауэм хэкIуэда и щIалэм хуигъэшха гуэгушыр яхь. ХьэдэIус триIуат. Дыгъур сакъыпэу джэдэщым къыщIокIыжри, бжэ-щхьэгъубжэм и щIыб хуигъазэурэ докIыж. Фызыжьыр кIэкуакуэу бжэм Iутщ, ауэ псалъэ жиIэн мэшынэ - псэр IэфIщ. И нэ набгъэхэм дыгъур къахуэцIыхуркъым. Дыгъури мэпIащIэ: фадэ Iэнэ зэтету гуп къыпоплъэ. Фызыжь ибэр, гъыбзэр игъэшу, пIэ щIыIэм хогъуэлъхьэж.

* * *

... Хъыджэбз цIыкIур нэщхъейуэ къыдоплъей, жьыр хурикъуркъыми, и напIэхэр къопщ.

- Мамэ, щхьэгъубжэр Iупхтэмэ...

Iуех. Ауэ жьы игъуэтыркъым. Кислород зэрыт щхьэнтэр къахь, ягъэбауэ, сымаджэр нэхъыфI къохъу. Иджы абы и нитIым гъащIэ щIэтщ. КъыщIыхьа адэм хуогуфIэ.

- Ныжэбэризэм сымылIэмэ, итIанэ сыпсэунт...

- НтIэ упсэункъэ, дохутырым ухъужауэ жеIэ... - ар хъыджэбз цIыкIум и фIэщ хъуркъым.

- Сыт пшхынт, си тIасэ?

- Псы сефэнт.

Жэщыр хокIуатэ. Пэшыр щымщ. Дохутырри шэнтщхьэгуэм зэрытесщ. Сымаджэм и Iэр къещтэ, лъынтхуэр къызэреуэм йодаIуэ, едэIуэху и нэгур зэхоуэ. Гур и къалэным пэлъэщыжыркъым. Сыт Iэмал? Iэмал щыIэкъым. ИщIэнIауэ къарууншэщ дохутырыр. ИтIани мэгугъэ. Мэгугъэ анэри. Хэт ищIэрэ...

* * *

Дунейр мэжей, зегъэпсэху. ЩыIэщ мыпсэу Iэджи.

- Дэ уи лэжьапIэм дрипсэуфыркъым, - пIэкум ис фыз щхьэ бапхъэр, зыIуригъэлъэдэным хуэдэу, и лIым йоплъ. - Сэ нэхъ щыгъыныджэ дэнэ щыIэ? Жылэм къелыжа шубэр згъуэтыркъым, - дыщэ IэлъынкIэ бла Iэпхъуамбэхэр уэгумкIэ еIэтри, - сыту сыделат, сыту сунэхъуат сэ уэ сыкъыщыбдэкIуам! - жиIэу мэкIий.

- А уанэ мыгъуэр тезылъхьа, шуби бгъуэтынщ зы зэман, сыт зыщIэплIэжыр? - зэтриуIэфIэну яужь итщ лIыр. - СиIэр къызохьэлIэ, симыIэр дэнэ къисхын?

- Адрейхэм дэнэ къыздрахыр? Уэ адрейхэм уахуэдэлIкъэ? - фызыр нэхъри къызэщIоплъэ, къотхъутхъукI, сабийхэр къэушыжащи, я нэм щIэIуэтыхьу магъ, ауэ фызым зыри зэхихыжыркъым, зыри илъагъужыркъым, джатэ уIэгъэу, псалъэ гуауэхэр едз...

... Сымаджэщыр щымщ. Псори жей пIейтейм хэтщ. Пэш закъуэрщ уэздыгъэр щыблэр. ГъуэлъыпIэм ис хъыджэбз цIыкIум балигъищ щхьэщысщ. Дэтхэнэми и гум гуауэр щожьэ. ТIур иджыри мэгугъэ, ещанэм гугъэр хихыжащ. Дохутырым хъыджэбз цIыкIум и Iэр иIыгъщ, лъынтхуэр къызэреуэм едаIуэу. Ар дакъикъэ къэс нэхъ кIащхъэ мэхъу. ГъащIэм и мафIэр мэужьых. Гум и къарур еух. Абы зепIытI-зехуз, ауэ къарууншэ хъуащи, лъэкIыжIакъым. Сымаджэм и напIэ къиIэтыжыркъым, плъагъуу фагъуэ мэхъу, бауэу зыхэпщIэжыркъым. И фэр пыкIауэ, адэр къызэфIоувэ, мыкIиин щхьэкIэ, анэм и жьэр IитIкIэ иубыдыжащ, дохутырым и нэпсхэр ерагъкIэ зэтриIыгъэщ...

* * *

... И къуэм хьэдэIус хуимыщIыфа гуэгушыр шхыIэн щIагъым фызабэм щегъей...

... Бахъэр къызыщхьэщих гуэгушым бгъэдэс гупым фадэбжьэр яIэт.

* * *

... Шубэ лъапIэ симыIэу сэ къэзгъащIэр гъащIэ! - мэкIий фызыр. Сабийхэр гъыуэ пIэкум исщ.

* * *

... - Си Iэзэгъуэ хэлъкъым, - щэхуу нэпсыр елъэщI дохутырым. - Фыхуеймэ, мастэ хэтIумэ, зыкъыщищIэж щыIэщи...

- ХэIу, - жеIэ адэм.

Анэр щымщ.

Мастэр хеIу. Сымаджэм и нэхэр къызэтрех, хьэдрыхэ напэлъагъу къикIыжащ, блащхъуэ кIийм йоджэ:

- Папэ, мамэ, - къарууэ иIэж тIэкIур зэхуехьэсыжри, хъыджэбз цIыкIум адэм дежкIэ зеший, анэм и бгъафэм зыщIедзэри, имыгъэбауэу и пщэр щекъузыкI. Анэ лъагъуныгъэмкIэ зимыгъэнщIауэ анэ бгъафэм зыщIикъузэурэ, абы и Iэпкълъэпкъыр щIолIэ...

Адэр и пIэм идиихьащ. Анэм и нэпс ткIуэпс къыщIэткIуркъым. Абы и нэпсыр, лъы пщтыру, гуауэм ижьэ гущхьэм тоткIуэ...

ЦIыхухэ, сыт дэ мы дунейм тетхынур! ЦIыхухэ, зэнэзэпсэу дывгъэпсэу!

Нобэ Узыншагъэм и дунейпсо махуэщ

Жэуаплыныгъэ зыхэвгъэлъ

Махуэшхуэм и тхыдэр къыгуэхыпIэ имыIэу епхащ ООН-м къудамэ щхьэхуэу къызэригъэпэща Узыншагъэр хъумэнымкIэ дунейпсо зэгухьэныгъэм (ВОЗ) лэжьэн зэрыщIидзам. Абы и къалэн нэхъыщхьэр узыншагъэр хъумэнымкIэ цIыхухэр зыIууэ гугъуехьхэр зэфIэхынырщ. Зэгухьэныгъэм хэтщ къэрали 194-рэ, и IуэхущIапIэхэр къэрали 150-м щыIэщ, абыхэм яхэтщ Урысейри.

1948 ГЪЭМ бадзэуэгъуэм и 22-м, ВОЗ-м и уставым къару щигъуэта махуэм, узыншагъэм теухуа япэ зэхыхьэр къызэрагъэпэщащ, ауэ илъэситI дэкIа нэужьщ ар щхьэхуэу ягъэлъэпIэн щыщIадзар. Апхуэдэ щIыкIэкIэ 1950 гъэм мэлыжьыхьым и 7-р Узыншагъэм и дунейпсо махуэу ягъэуващ.

Узыншагъэр хъумэнымкIэ дунейпсо зэгухьэныгъэм и жэрдэмкIэ 1995 гъэм щегъэжьауэ а махуэр цIыхухэр зыгъэгумэщI Iуэхугъуэшхуэхэм траухуэ икIи къыхуеджэныгъэ щхьэхуэхэм щIэту йокIуэкI. Апхуэдэхэщ, псалъэм папщIэ, «КъэкIуэнур убзыхун», «Гъуэгухэм шынагъуэншагъэр къыщызэгъэпэщын», «Зы ани, зы сабии гулъытэншэу къэдгъэнэнкъым», «ЩIыуэпсым къыщыхъу зэхъуэкIыныгъэхэм узыншагъэр щыхъумэн», «Лъы зытхэр сымаджэ куэдым ядоIэпыкъу», «Жыджэрагъыр гъащIэ кIыхьым и лъабжьэщ», «ЩIыуэпсым къыщыхъу зэхъуэкIыныгъэ мыщхьэпэхэм узыншагъэр щыхъумэн», «Лъы дэуейм узэрыпэщIэтыныр», «Гъудэ-бадзэ лIэужьыгъуэхэм кърахьэкI узыфэ зэрыцIалэхэр», «Ерыскъыпхъэхэм я шынагъуэншагъэр», «Фошыгъу узым дытекIуэнущ!», «Узыншагъэр хъумэнымкIэ IэнатIэм щыхуащIэ Iуэхутхьэбзэхэм цIыху псори къызэщIегъэубыдэн», нэгъуэщIхэри. 2020 гъэр хуэунэтIащ узыфэ зэрыцIалэхэм пэщIэтыным, ар гъэхъужыным епха Iуэхугъуэхэм, гъащIэ узыншэ ехьэкIыным цIыхухэр къыхуеджэным.

Абы и хъумэныр цIыху къэс и къалэн къудейуэ къэнэжкъым, атIэ ар я пщэрылъщ жылагъуэ, къэрал IуэхущIапIэхэми, узыншагъэр хъумэнымкIэ IэнатIэ псоми. Къалэнышхуэ ягъэзащIэ а махуэм ирагъэкIуэкI Iуэхугъуэхэм: медицинэм и унэтIыныгъэ зэмылIэужьыгъуэхэм ятеухуа семинархэм, конференцхэм, егъэджэныгъэ IуэхущIапIэхэм къыщызэрагъэпэщ зэхыхьэхэм, узыншагъэр хъумэнымкIэ IэнатIэм щыIэ гугъуехьхэр хъыбарегъащIэ IэнатIэхэм къызэрыщаIэтым, спорт зэхьэзэхуэхэм, узыфэ зэхуэмыдэхэм ятеухуауэ сымаджэщхэм щрагъэкIуэкI «бжэ зэIухахэм», нэгъуэщIхэми.

Урысей Федерацэм Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм, Профилактикэ медицинэмкIэ лъэпкъ медицинэ къэхутакIуэ центрым, «Волонтёры-медики» къэралпсо жылагъуэ зэщIэхъееныгъэм зэгъусэу гъэ къэс мы махуэхэм ирагъэкIуэкI «Узыншэу щыт!» урысейпсо зэхыхьэр. Iуэхум и къалэн нэхъыщхьэр цIыхухэм я узыншагъэм гулъытэ хуегъэщIынырщ, гъащIэ узыншэ ехьэкIыным къыхуеджэнырщ, абы и хабзэхэм ткIийуэ зэрытетын хуейр гурыгъэIуэнырщ. Иджыпсту дуней псор зэрыт щытыкIэ гугъур, коронавирусым къэрал куэдым зэрызыщиубгъур къэплъытэмэ, мы махуэм цIыхухэр щызэхыхьэ зэIущIэхэр ирагъэкIуэкIынукъым. Нобэ ди узыншагъэр тхъумэн папщIэ къэрал унафэщIхэми дохутырхэми дыкъызыхураджэр дэтхэнэри ди унэ дисыжынырщ. Апхуэдэ щIыкIэкIэ узыфэ шынагъуэм зэрызиубгъур нэхъ тыншу къыпхуэгъэувыIэнущ.

Медицинэ Iуэхутхьэбзэ тэмэмыр цIыхухэм псоми зэхуэдэу ялъэгъэIэсыныр, узыфэхэр къэмыгъэхъуным хуэгъэза профилактикэ лэжьыгъэр нэсу къызэгъэпэщыныр псом нэхърэ нэхъыщхьэу зэрыщытыр къагурыIуэу я IэнатIэр ирахьэкI дохутырхэм. Ауэ Iуэхур кIуэта щыхъунур езы цIыхухэри я узыншагъэр хъумэным жэуаплыныгъэ пылъу бгъэдыхьэмэщ. Аращ УзыншагъэмкIэ дунейпсо зэгухьэныгъэм а Iуэхур Iэпэдэгъэлэл ямыщIу зыкIэлъыплъыжыну псори къыщIыхуриджэр.

ТХЬЭХУЩЫНЭ Ланэ.

Ди зэманым и лIыхъужьхэр

Иджыпсту дуней псом щызекIуэ псалъэмакъ нэхъыщхьэхэр зытеухуар коронавирусым земыгъэубгъунырщ, абы пэщIэтынырщ. КъекIуэкIыр апхуэдизкIэ куэдщи, къэрахьэкI Iуэтэжхэм ятепщIыхьуи зы Iуэху еплъыкIэ гуэрым тыншу ухуэкIуэфыркъым, зым жиIэм адрейр пэщIэуэу щытщи. КъызэрыгуэкI цIыхухэм къытхуэнэжыр къэрал унафэщIхэмрэ дохутырхэмрэ я псалъэр дгъэзэщIэнырщ: къытхуагъэува пIалъэм ди унэ дисыжынырщ, медицинэм и лэжьакIуэхэм узыфэм зэрызыщытхъумэну къытхуагъэува Iэмал щхьэхуэхэм дытету.

НобэкIэ, псом хуэмыдэу, гугъу ехьыр дохутырхэрщ. Абыхэм я къару псори хуаунэтIащ уз шынагъуэм цIыхухэр къызэрырагъэлынум. Уегупсысмэ, нобэ ди зэманым и лIыхъужь нэхъыщхьэхэр ахэращ. Узыфэ зэрыцIалэхэм еIэзэ дохутырхэм махуэри жэщри сымаджэщым щагъакIуэ, лэжьэгъуэ сыхьэтыр нагъэсами, ахэр я унэхэм екIуэлIэжыну Iэмал зэрамыIэм къыхэкIыу. Сымаджэщым адэкIэ щыIэ дунейм ахэр пызыщIэр телефонырщ.

СПИД-мрэ узыфэ зэрыцIалэхэмрэ щеIэзэ, щыпэщIэт республикэ центрым гъатхэпэм и 18-м узыфэ зэрыцIалэ шынагъуэхэмкIэ госпиталь къыщызэрагъэпэщащ, апхуэдэуи къатхэм ящыщ зыр дохутырхэр щыпсэуну хухахащ. Интернетым къыдит Iэмалхэр къэдгъэсэбэпу абы дохутыр зыбжанэм щытыкIэм теухуа я еплъыкIэхэм фыщыдогъэгъуазэ.

НОТ Тамарэ: - Махуэ зыбжанэ и пэкIэ лэжьапIэ сыщыкIуэкIэ щыстIэгъэнум сегупсысу щытащ: бостей, кIэрэ плIэрэ хьэмэрэ гъуэншэдж.

Нобэ псоми ди щыгъыныр зэщхьщ: ди щхьэм щыщIэдзауэ ди лъакъуэм нэс щIэуфащ. «Пшыхь дахэм узэрыкIуэ фэилъхьэгъуэщ, - жаIащ. - Пшыхьым уокIуэ. ГъащIэмрэ лIэныгъэмрэ къыщызэдэфэну пшыхьым. Уэ у-ГъащIэщ. Фэ тIум фи къафэм пашэныгъэр щыпIыгъыныр уи къалэнщ, сымаджэхэми, уи лэжьэгъухэми, хъыбарыфI къыпэплъэ дэтхэнэми фIэщхъуныгъэр яхэплъхьэжу». Лэжьэгъуэ зэманыр еухри, си фэилъхьэгъуэр сызэсэжа щыгъыным хуокIуэж. Ди гъащIэр тIууэ гуэша хъуащ. Иджыпсту дызэрыхуа щытыкIэм и пэкIэ щыIа гъащIэм дыхуозэш. Фэ, цIыхухэм, куэдкIэ фэлъытащ дунейпсо пандемиер къызэтегъэувыIэныр. ПсэукIэ зэпIэзэрытым дихьэжынымкIэ, ди сабийхэм, адэ-анэхэм, благъэ-Iыхьлыхэм нэхъ псынщIэу дахуэзэжынымкIэ дэIэпыкъуэгъу фыхъуфынущ. Фысакъ! ЗэрыхъукIэ, фи унэ фисыж!

АТМУРЗАЕВЭ Дианэ: - Дыщылажьэри дыщыпсэури сымаджэщырщ. Махуэ зыбжанэ хъуауэ сымаджэщ пщIантIэм нэхъ жыжьэ сыкIуакъым, си унагъуэри слъэгъуакъым.

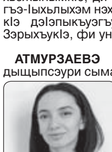

Коронавирусыр политикхэм къагупсыса гуэркъым, ар ди унагъуэхэр къызэднэкIауэ, емынэ узым зэрыпэщIэт щыгъыныр тщыгъыу, ди щхьэр хэтлъхьэнкIэ шынагъуэ щыIэу нобэрей ди гъащIэм дыщызыIууа узыфэ хьэлэчщ. ФызыщIэгупсысыжи, карантиным къыфхуигъэув хабзэхэр вгъэзащIэ, цIыхухэм фахэмыхьэ, узыфэ гъэтIылъа зиIэ жьы хъуа цIыхухэм, фи благъэхэм фахуэсакъ.Сэ шэч къытесхьэркъым си жыIэм цIыху нэхъыбэ къедаIуамэ, узыфэ шынагъуэр нэхъ щIэхыу зэрыужьыхынум. ИтIанэ дэри ди унэм декIуэлIэжыфынущ! Зыфхъумэж!

БЭРЭГЪУН Лианэ: - Узыфэ зэрыцIалэм щеIэзэ IэнатIэм и лэжьакIуэ псоми я жэщмахуэр сымаджэщым щагъакIуэ.

СыхьэтийкIэ долажьэ, ауэ ар зэман гъунэншэу къытщохъу, нэгъуджэ тIулъым фэр зыщIеIулIэ, нэкIуIупхъуэмкIи тыншу дыбэуэфыркъым. Ауэ абыи десэжащ. Нэхъ къыстохьэлъэ си Iыхьлыхэр зэрызмылъагъур. Къызэрыгуэк1 си лэжьэгъуэ махуэхэм сыхуозэш. ЩытыкIэ гугъу дыкъихутащ, ауэ сышынэркъым, псори дызэкъуэувэмэ, узыфэ шынагъуэм дызэрыпэлъэщынур сощIэри. Си тхыгъэр зылъагъу псоми зыфхузогъазэ, сыт и лъэныкъуэкIи сакъыныгъэ зыхэвгъэлъыну. Дэ нэхъ псынщIэу унэм дызэрекIуэлIэжынур фи зэхэщIыкIым куэдкIэ елъытащ. КIэ зимыIэ щыIэкъым, иджыпсту дызыхэт шынагъуэми дыкъыхэкIынущ.

КЪАМБИЙ Людмилэ: - Госпиталым къиубыдыр тIуущ гуэшаш: «къабзэ», «фIей» щIыналъэ. Дыщыпсэур «къабзэ» щIыпIэрщ, абы хухэхащ IуэхущIапIэм и 4-нэ къатыр.

«ФIей» щIыналъэм зыри къипх хъунукъым. Медицинэ тхылъхэм итын хуейр плъырым тет дохутырхэм телефонкIэ яжетIэурэ иратхэ. Емынэ узым зэрызыщахъумэ щыгъыныр тщыгъыу сыхьэти 8-кIэ долажьэ, дакъикъэ 15 - 20 токIуадэ ар зэтхъуэкIыжыным. Лэжьэгъуэ сыхьэтыр и кIэм нэса нэужь, медицинэ тхылъымпIэхэм дыхэтщ. Мы Iуэхум теухуауэ къызэрагъэпэща егъэджэныгъэхэми, онлайн-лекцэхэми тщIэн хуей псоми дыхуагъэсакъым: лэжьыгъэр здекIуэкIым упщIэ куэд къоув, ахэр дызэгъусэу зэфIыдох. Псом нэхърэ нэхъ хьэлъэщ ди Iыхьлыхэм дазэрыпэIэщIэр.

Ди щыгъын шынагъуэм ныкъусаныгъэ куэд иIэми, десэжащ. Сымаджэхэм я деж сыщыкIуэкIэ куэдрэ согупсыс: «Дауэ пIэрэ дакъызэрыщыхъур?» - жысIэу. Балигъхэм Iуэхур къагурыIуэ хъунщ. Сабийхэр-щэ? Согугъэ «Миньоны» мультфильмым хэт лIыхъужь цIыкIухэм драгъэщхьыу. Ди къудамэм щIэлъ сымаджэхэр (узыфэр яIэу зыхуагъэфащэхэрщ) цIыху зэпIэзэрытхэщ. Дэ абыхэм гущIэгъу яхудиIэщ, езыхэм дызыхащIыкI. «Узэджэр къокIуэ» жаIэ. НэхъыфIым дыщыгугъынщ. ТщIэркъым щытыкIэр зэпIэзэрыт щыхъужынур. Дохутырхэм унэм фыщIэсыну фыкъызэрыхураджэм лъабжьэ имыIэу щыткъым. Пэжщ, COVID-19-р цIыхухэм я процент 80-м тыншу щхьэщокI е ику ит хьэлъагъ иIэу игъэсымаджэу аращ. Иджыпсту дэ вирусым зэман къыфIэтхьэхун хуейщ. Ди иммунитетыр абы зы тхьэмахуэкIи хуэхьэзыр хъунукъым. Унэм фыщIэсыну фыкъыщIыхураджэр сымаджэ хьэлъэ хъухэм я бжыгъэр ягъэмэщIэн папщIэщ. Фи щхьэри фIыуэ флъагъухэри зэрыфхъумэным фыхущIэкъу.

СЫНДЫКУ Ланэ: - Мыпхуэдэ щытыкIэ шынагъуэ иджы япэу дихуэу аращ, ауэ абы псори дызэкъуигъэуващ.

Социальнэ сетхэм дохутырхэм хуэгъэза псалъэ гуапэхэр щатх. Дэ ар зыхыдощIэ икIи абы ди дежэкIэ мыхьэнэшхуэ иIэщ. Дэтхэнэ Iуэхуми фIыр къыхэтлъагъукIыу, дымыгужьейуэ, гугъэ дахэ диIэу япэкIэ дыплъэу дыщытын хуейщ. Си Iуэхухэр тэмэмщ, ауэ си анэм и гъусэу къэзгъэна си къуэ цIыкIум егъэлеяуэ сыхуозэш. Дызыхуэвгъэсакъыж!

ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэ.

● УпщIэ - жэуап

ЦIыху Iэпкълъэпкъыр апхуэдизу тIасхъэкъым

УзыфэщIэм теухуауэ цIыхухэр зыщIэупщIахэм жэуап ярет дохутыр цIэрыIуэ, медицинэ щIэныгъэхэм я кандидат Комаровский Евгений.

<u>1. ВирусыщIэм дапхуэдэу зыкъызэрыдигъащIэр?</u>

- Апхуэдэ зы нэщэнэ хэхаи иIэкъым абы. ЦIыхур плъыржьэр хъумэ, и тэмакъыр узу хуежьэмэ, и нэпс-пэпсхэр зэхэлъэдэжамэ, ар дызэсэжа пыхусыхууи щытынкIэ хъунущ. Апхуэдэм деж зэрытщI хабзэращи, шей куэду егъэфэн, цIыхур пщтырмэ, абы и температурэр езыгъэхын парацетамол хущхъуэ етын хуейщ. АбыкIэ узыр щхьэщымыкIыу нэхъ хьэлъэ къэхъумэ - жьы къыпиубыдмэ, егъэлеяуэ псчэмэ, мыбэуэфу хуежьэмэ - абы икIэщIыпIэкIэ дохутыр къыхуеджапхъэщ.

<u>2. Узыфэм пэлъэщын вакцинэрэ хущхъуэхэмрэ щымыIэмэ, цIыхухэр сыт зэрагъэхъужыр?</u>

- Инфекцэ лIэужьыгъуэ псоми я процент 99-м текIуэн вакцинэ щыIэкъым. Апхуэдэу щытми, цIыху Iэпкълъэпкъыр апхуэдизу тIасхъэкъым, япэ къэс узыфэм ирищIыкIын хуэдэу.

Вирусыр Iэпкълъэпкъым зэрыхыхьэу, цIыхум и иммунитетым къыгуроIуэ езым щымыщ «къызэрыхуэкIуар» икIи ар зэрызыкIэридзыжыным яужь итщ - клеткэ щхьэхуэхэр къилэжьу хуожьэри, вирусыр еукI. Апхуэдэ бэнэныгъэм махуищым къыщыщIэдзауэ махуитхум нэс трегъэкIуадэ Iэпкълъэпкъым, иужькIэ, зэрыхабзэщи, цIыхум и щытыкIэр нэхъыфI мэхъуж.

Дэ езыр-езыру дохъуж, зэрызытхъумэж Iэмалхэр ди Iэпкълъэпкъым къилэжьурэ. ЦIыхухэм я нэхъыбапIэм къафIэIуэхуххэркъым пыхусыхур - тIэкIу гукъыдэмыж хуэдэурэ, я тэмакъыр къызэрыхэузыкIыр зыхащIэурэ, ауэ абы мыхьэнэшхуэ ирамытурэ махуи 5 - 7 докIри, я узыншагъэр и пIэм йоувэж. И нэхъыбэр коронавирусми зэригъэсымаджэр апхуэдэущ.

<u>3. Сыт хуэдиз зэманкIэ вирусыр хьэуам зэрыхэтыр? Лифтхэм, фэтэр щIыхьэпIэхэм, дэкIуеипIэхэм ар къыщыппкърыхьэфыну?</u>

- Абы жэуап тэмэм, пыухыкIа пхуетынукъым. ГурыIуэгъуэщ цIыху гуп лифтым иту сымаджэр абдеж къыщепсамэ, абы щIыгъухэр ицIэлэнкIэ зэрыхъунур. Апхуэдэуи вирусыр техуэнкIэ хъунущ дэкIуеипIэбгъухэм иIэ убыдыпIэхэм - абыхэм IэкIэ уеIусэми ар къыплъэIэсынущ. ГъущI щхьэфэ зиIэ IэмэпсымэхэмIэ вирусыр сыхьэтипщIым щIигъукIэ «зэрыщыпсэуфынум» шэч хэлъкъым.

<u>4. Вирусыр щIыфэм пхыкIыу Iэпкълъэпкъым кIуэфыну?</u>

- УIэгъэ зытемылъ щIыфэм пхыкIыфынукъым.

<u>5. А узыфэр зыпкърытахэр хъужа нэужь, зэман дэкIмэ, абы и зэран къекIыжынкIэ хъуну?</u>

- ЦIыхухэм я процент 80-р узыфэм хъарзынэу полъэщ икIи иужькIи ар зыкIи къешынэуэжыркъым. Нэхъ хьэлъэу зыпкърыкIхэр, дауи, гугъу ирегъэхь, уз гъэтIылъа зэраIэм къыхэкIыу икIи ахэри къигъэхъеиныр зыхуэIуа щыIэкъым. Ауэ гу лъывэзгъэтэну сыхуейт мыбы: коронавирусыр цIыхум уз гъэтIылъа зэрыцIалэу къыхуинэркъым. Ар РНК-вирус жыхуаIэхэм хуэдэщ. Iэпкълъэпкъыр абы зэрыпэлъэщын антитела жыхуэтIэхэр къызэрилэжьу ар еукI, цIыхури узыншэ мэхъуж. Вирусым ныкъуэдыкъуагъэ хахыу кърахьэкI хъыбархэр пцIыщ.

<u>6. Унагъуэм щыщ зыгуэрым узыфэр къыпкърыхьамэ, пэшым сыт щыщIэн хуейр?</u>

- Нэхъыщхьэр пэшым щIэх-щIэхыурэ жьы щызэпрегъэхунырщ. Птхьэщ1 хъуну псори дотхьэщI, инфекцэр зыукIхэр къэдгъэсэбэпурэ. Псалъэм папщIэ, псы литрым «Белизна» жыхуаIэм хуэдэ миллилитр 60 - 100 хэпкIэрэ, бжэкъухэр, плиткэхэр, уэздыгъэ щIэгъэнапIэхэр ириплъэщIмэ, сыт хуэдэ инфекцэри иукIынущ. Градус 60 е нэхъыбэ хъу псы пщтыркIэ щыгъынхэр бжьыщIмэ, абыи вирусыр къелынукъым.

● Юбилей

Налшык и «Спартак»-м нэхъыбэ дыдэрэ щыджэгуа

Наурыз Басир и ныбжьыр илъэс 65-рэ ирокъу

Наурыз Басир спорт школым футболым зыщыхуигъэсакъым - апхуэдэ зэфIэкIкIэ Тхьэр къыхуэупсауэ арат! Дзэм къулыкъу щищIэу къигъэзэжа иужькIэ Налшык и «Спартак»-м лъэ быдэкIэ къыхыхьэри, илъэс пщыкIублкIэ (!) зэкIэлъхьэужьу Къэбэрдей-Балъкъэрым и щIыхьыр Совет Союзми Урысей Федерацэми щихъумащ. И фIыгъуэми и Iеигъуэми ар командэм и зы Iыхьэ лъэщу щытащ икIи текIуэныгъэхэм я IэфIагъри къыхэгъэщIэныгъэхэм я дыджагъри мызэ-мытIэу зыхищIащ, псэкIи игъэващ.

КЪЭБЭРДЕЙ-Балъкъэрым и къуажэ нэхъ ин икIи нэхъыжь дыдэхэм ящыщ Нартан (нэхъапэм Къылышбийхьэблэ) къыщалъхуащ Наурыз Басир 1955 гъэм мэлыжьыхьым и 8-м. Футболым щыдихьэхари абы и япэ лъэбакъуэхэр щыхуичари я жылэращ. Нартаным и цIэкIэ Къэбэрдей-Балъкъэрым и чемпионатым хэту Налшык и «Эльбрус»-м (1976 гъэм апхуэдэущ зэреджар «Спартак»-м) и тренер нэхъыщхьэ Наурзокъуэ Юрэ гу къылъитэри, республикэм и командэ нэхъыфIым иригъэблэгъащ. Пэжщ, абы щыгъуэм къэралпсо утыку къихьэну занщIэу хузэфIэкIакъым, топджэгумкIэ и Iэзагъым иджыри елэжьыжын хуейти. Ар къыщехъулIар къыкIэлъыкIуэ 1977 гъэращ.

Абы щыщIэдзауэ илъэс зыбжанэкIэ зэкIэлъхьэужьу Къэбэрдей-Балъкъэрым и щIыхьыр ихъумэу Совет Союзым и къалэ куэд зэщIигъэхьащ икIи и цIэр фIыкIэ футболым дихьэххэм ягу къинащ. Уеблэмэ 1985 гъэм Мэзкуу и «Спартак»-м иригъэблэгъауэ щытащ, абы и унафэщIу а лъэхъэнэм лэжьа, тренер цIэрыIуэ Бесков Константин. АрщхьэкIэ ди командэр зэи нэгъуэщIкIэ ихъуэжакъым икIи абы нэхърэ нэхъыбэрэ Налшык и «Спартак»-м и фащэр щызытIэгъа щыIэкъым. ФIыуэ илъагъу командэм дэщIыгъуу Наурыз Басир 511-рэ джэгупIэ губгъуэм къихьащ икIи а бжыгъэр езыгъэфIэкIуэфын щIэх къыкъуэкIыну фIэщщIыгъуейщ. Абы щыгъуэми, гупым и пашэу, командэм и капитану илъэс куэдкIэ щытащ.

Гъуащхьауэ къабзэу щымытами, Налшык и «Спартак»-м хэту Наурызым топи 118-рэ я хьэрхуэрэгъухэм яхудигъэкIащ. АбыкIэ япэ къитыр Гъубж Вячеславрэ (136-рэ) Кугъуэт Эдуардрэщ (122-рэ). 1982 гъэм Бэч Руслан и гъусэу ди командэм и гъуащхьауэ нэхъ Iэзэ хъуащ. ЗэIущIищым топ щырыщ, пщыкIузым тIурытI щыдигъэкIащ, адрейхэм зэрызэ къыщыхэжанык1ащ.

1993 гъэм и кIэухым, и ныбжьыр илъэс 39-м иту, топ джэгуным хэкIыжащ. АрщхьэкIэ занщIэу IэщIыб хуэщIакъым фIыуэ илъагъу, и щIалэгъуэр щигъэкIуа футболыр. Урысей Федерацэм и ещанэ лигэм хэтыну «Спартак-2»-р (иужькIэ «Нарт» зыфIащыжар) Нарткъалэ къыщыщызэрагъэпэщым абы и тренер нэхъыщхьэу ягъэуващ. 1995 - 1996 гъэхэм а къалэн мытыншыр ехъулIэныгъэхэр иIэу ирихьэкIащ икIи командэщIэр урысейпсо утыкум лъэ быдэкIэ щигъэуващ.

Хабзэ дахэ, гъэсэныгъэ екIу, зэпIэзэрытыныгъэ ин хэлъу джэгупIэ губгъуэм ита, я хьэрхуэрэгъухэм яхудигъэкIа топхэмкIэ Налшык и «Спартак»-м текIуэныгъэ куэдхэр къыхуэзыхьа спортым и мастер Наурыз Басир нобэми футболым дихьэххэм пщIэшхуэ къыхуащI икIи къыдэджэгухэр къызэреджэу щыта «Бася» цIэ гъэфIэныр ящыгъупщэркъым. Ар хэти и хьэщIэ лъапIэщ, ныбжьэгъуфIщ, ущиякIуэ Iущщ.

ЖЫЛАСЭ Заурбэч.

● Щыгъуэ псалъэ

Исмел Уэздемыр и фэеплъу

Куэдрэ сымаджа нэужь, и ныбжьыр илъэс 76-м иту дунейм ехыжащ тхакIуэ, публицист, жылагъуэ лэжьакIуэ цIэрыIуэ Исмел Уэздемыр (ozbay). Дунейм тетыху, зыхуэпсэуари зыхущыIари зыщ - хамэщI щылъэпкъыныр натIэ зыхуэхъуахэм къызыхэкIар ящIэжу, я лъэпкъым иригушхуэу гупсысэ я щхьэ къыщыгъэушынырщ, хэкупсэ къыхэщIыкIынырщ, ар мыужьыхыжу я гум щыгъэблэнырщ.

Исмел Уэздемыр лъэпкъитIым я къуэщ - адыгэхэми абазэхэми. ТIури къыдалъхуа бзэуэ зэрыщытым, зэхуэдэу зэригъэшэрыуэм Iэмал къритащ лъэпкъитIым я зэхуэдэ Iуэхугъуэхэм гууз-лыуз хуаIэу ирипсэлъэныр, а щIыкIэм тету ахэр нэхъри зэпэблагъэ щIыным телэжьэныр.

Исмел Уэздемыр 1944 гъэм Тыркум хыхьэ Къайсэр щIыналъэм къыщалъхуащ. Курыт еджапIэр къеухри, юрист IэщIагъэм хуеджэну Анкара дэт университетым щIотIысхьэ. ЕхъулIэныгъэфIхэр иIэу Уэздемыр еджапIэ нэхъыщхьэр къеух икIи илъэс куэдкIэ юристу мэлажьэ.

Исмелыр дэнэ щыIами, зыщыщ лъэпкъыр игъэгъуэщакъым. Абы и къалэмыпэ къыщIэкIа къэхутэныгъэхэр, эссехэр, Iуэтэжхэр, усэхэр «Kafkasya Cultural Magazine», «Yamci» журналхэм, «Kafdagi», «Marje», «Nart» газетхэм къытехуащ. И лъэпкъым зэрыхуэгумэщIыр, Хэкум зэрыпэIэщIэр и гум къызэреуэр, пщэдейрей махуэхэм хамэщI щыпсэу адыгэхэмрэ абазэхэмрэ зэрыхэувэнум теухуауэ иIэ и гуныкъуэгъуэхэр къызыхэщ защIэщ а тхыгъэхэр.

Ауэ мыкIуэдыжыну Уэздемыр и цIэр лъэпкъ щэнхабзэм къыхэзынэр ипэкIэ зыми имылэжьауэ, нобэр къыздэсми Iуэху ищIу къэзыIэтаи щымыIэу хамэщI щыпсэу адыгэхэмрэ абазэхэмрэ я IуэрыIуатэр щызэхуэхьэса, ахэр къыщыхута и лэжьыгъэшхуэхэрщ. Апхуэдэщ, псалъэм папщIэ, «Мифологиемрэ нарт тхыдэжьхэмрэ», «Анадолэм и тхыдэр», «Дунейпсо мифологиемрэ нартхэмрэ», «Кавказ Ищхъэрэ: дыгъуасэмрэ нобэмрэ», «ГукъэкIыжхэр», нэгъуэщIхэри. Исмелым гу зылъита куэдым щIэныгъэр нобэщ щынэсыр. Абы лъэкIащ лъэпкъ зыбжанэм я IуэрыIуатэхэм и курыхкIэ адыгэ-абазэ IуэрыIуатэм кърищалIэу къэхутэн, къыщIэгъэщын хуей Iуэхугъуэ куэдым я гъунэ ирилъэн.

Исмел Уэздемыр езыр щIэнгъуазэ псо ирикъурт. Хэкум икIа лъэпкъхэм я къекIуэкIыкIам, къуажэхэр зэрытIысам, иужькIэ Уэсмэн пащтыхьыгъуэми Ататюрк и лъэхъэнэми ахэр зэхэзэедзэн ящIу щIэрыщIэу зэрызэрахуам - куэд дыдэм щыгъуазэт щIэныгъэлIыр.

Псэууэ лIахэр дунейм зэрытетым хуэдэу, щIым лIауэ псэухэри щIэлъщ, жаIэ. Уэздемыр адыгэми абазэми я тхыдэми, лъэпкъ щIэныгъэми лъэужьышхуэ къыщызыгъанэ цIыху телъыджэщ. И дуней лъагъукIэкIи, и гупсысэ къэIуэтэкIэкIи адыгэм и зэхэщIыкIым зиужьыным хуэлажьэ защIэщ и IэдакъэкъыщIэкIахэр.

Нэгъэсауэ цIыху гуапэт, цIыху щабэт Исмел Уэздемыр. Абы илэжьамрэ и дуней тетыкIэу щытамрэ уеплъмэ, «адыгэм пщIэ хуищIу лIыфIт» жыхуаIэм хуэдэт. И гур адыгэми абазэми яхуитхьэщIыкIауэ къэпсэууэ зи гъащIэ Iыхьэр зыухыу Тхьэм екIуэлIэжа ди къуэш нэхъыжьым и хьэдрыхэ фIы хъуну дыхуолъаIуэ.

Дунейпсо Адыгэ Хасэ, Къэбэрдей Адыгэ Хасэ, Шэрджэс Адыгэ Хасэ, Адыгей Хасэ, Абазэ Хасэ, Шапсыгъ Хасэ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым ЩэнхабзэмкIэ и министерствэм, «КъБР-Медиа» къэрал кIэзонэ IуэхущIапIэм, КъБР-м Журналистхэм я зэгухьэныгъэм, «Къэбэрдей-Балъкъэр» ВТК-м, «Адыгэ псалъэ», «Кабардино-Балкарская правда», «Заман», «Горянка», «Советская молодёжь» газетхэм, «Iуащхьэмахуэ», «Литературная Кабардино-Балкария», «Минги Тау», «Нур», «Нюр», «Солнышко» журналхэм я редакцэхэм, ВГТРК-м и «Къэбэрдей-Балъкъэр» ГТРК-м, «КъБР-Инфо» хъыбарегъащIэ агентствэм, «Эльбрус» тхылъ тедзапIэм я лэжьакIуэхэр «КъБР-Медиа» ГКУ-м и юрист **Багиров Сиябу Гусейн оглы** хуогузавэ и щхьэгъусэ **Багировэ Татьянэ Александр и пхъур** дунейм зэрехыжам къыхэкIыу.

Редактор нэхъыщхьэ
ХЬЭФIЫЦIЭ Мухьэмэд

Редколлегием хэтхэр:
ЖьэкIэмыхъу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и япэ къуэдзэ), **Жыласэ Заурбэч** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Ширдий Маринэ** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Къаншокъуэ Эллэ** (жэуап зыхь секретарь), **Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщIэпиджэ Замирэ, Чэрим Мариннэ, ЩхьэщэмыщI Изэ.**

Езыгъэтхахэр
«Адыгэ псалъэ» газетыр КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ ирагъэтхащ (учредителхэр).

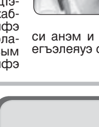

КъыдэзыгъэкIхэмрэ редакцэмрэ я хэщIапIэр
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Ленин и уэрам, 5

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэхэм - 40-48-54, 42-63-64, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.
КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкIэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ IуэхухэмкIэ - 42-22-86; къуажэ гъащIэмрэ экономикэмкIэ - 42-57-59; щэнхабзэмкIэ - 42-75-36; хабзэхъумэ IуэхущIапIэхэм ядэлэжьэнымкIэ - 42-60-53; узыншагъэр хъумэнымрэ экологиемкIэ - 42-22-89; егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ - 40-15-31; хъыбарыщIэхэмкIэ - 42-22-88; зэдзэкIакIуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-60-27; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер IэнатIэм - 42-26-41; сурэтхэм - 42-75-78.

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаIэта Iуэхугъуэхэм я пэжагъымкIэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху еплъыкIэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.
Газетыр Iэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщIэныгъэхэмкIэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ IуэхущIапIэм ПИ №ТУ07-00117-м щIэту ятхащ.
Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокI.
«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ.
357600, Ставрополь край, ЕсэнтIыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А
12+

Мы къыдэкIыгъуэм елэжьахэщ: жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ **ДыщэкI Соня,** *редактору* **Жыласэ Заурбэч,** *корректорхэу* **Нэужьокъуэ Заирэ** *(3, 4-нэ нап.),* **Инэрокъуэ Азэмэт** *(1, 2-нэ нап.). КомпьютеркIэ газетым и теплъэр ящIащ* **Дол Маринэ, Бещто Оксанэ, Мэлбахъуэ Анжелэ,** *сурэтхэм елэжьар* **Къарей Элинэщ.**

Номерыр «Адыгэ псалъэм» и компьютер IэнатIэм щагъэхьэзыращ.
Газетым Iэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.
Индексыр П 5894 ●Тираж 2.099● Заказ №665